

Szítakötő

Liget

A te színházad
Gyertyaöntés otthon
Vándor a zenében
Nézzük együtt ...
Mednyánszky László képeit!

Képzelné lehet ... *Porka havak*
Kirké és Dirké
Beszélő madarak
Hanyatt és hason
Hatmillió szárnycsapás

4

a kíváncsi gyerekek folyóirata



www.szitakoto.com

2008 / 4 TÉL

Szakács Eszter > Kirké és Dirke	1
Vörös István > Decemberi lovasok	5
Centauri > Beszélő madarak	6
Fecske Csaba > A patakon túl, Félreértés	9
Pegazus hátán ... A vörös erőd	10
Időjáték ... Ariadné	12
Hollós Máté > Vándor a zenében	15
Schmidt Emese > Hatmillió szárnycsapás	16
Bujtor László > Izgó-mozgó kontinensek	18
Molnár Péter > Utazás a Szaturnuszig és vissza	21
Nézzük együtt ... Mednyánszky László képeit!	24
Jámborné Balog Tünde > Képzelné lehet ... Porka havak	26
Valachi Anna, Horváth Dávid > Képes beszéd ... Ha december, akkor disznótor...	28
Kricsfalussy Beáta > Gyertyaöntés otthon	30
Levendel Júlia > Szép ... a jégvirág	32
Tamás Kinga > Hanyatt és hason	34
Várady Judit > Miből van? Hogyan van?	36
Handi Péter > Járókelők a bozótsivatagban	38
Fenyő Ervin > A te színházad	40
Elmesélem, hogy mit rajzoltál > Horgas Béla szövege, László Luca rajzai	42
Győrffy Iván > Szitakötő szótár	46
Kulturális ajánló	borító III.
Miért tetszik?	borító IV.

A szám alkotói >

Balogh Györgyi, Böröczki Tamás, Bujtor László, Centauri, Fecske Csaba, Fenyő Ervin, Győrffy Iván, Handi Péter, Hollós Máté, Horgas Béla, Horgas Judit, Horváth Dávid, Jámborné Balog Tünde, Kricsfalussy Beáta, László Luca, Levendel Júlia, Molnár Péter, René Margit, Schmidt Emese, Szakács Eszter, Tamás Kinga, Valachi Anna, Várady Judit, Vörös István

Támogatók > Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Miniszterelnöki Hivatal, Táncsics Alapítvány, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Budapest Bank Budapestért Alapítvány
Médiatámogató > Duna Televízió

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendel Júlia,
Horgas Béla

Grafikai tervezők > René Margit, Balogh Györgyi

Olvasószerkesztő > Bohus Magda

Munkatárs > Hakszer Éva

Kiadja > a Liget Műhely Alapítvány

Szerkesztőség címe > 1122 Kíssvábhegyi út 4-6.

E-mail > info@szitakoto.com

Internet > www.szitakoto.com

Nagy és Társa Nyomda és Kiadó Kft.

Felelős vezető > Szűcs Ernőné

ISSN 1789-4972

Terjeszti > a Lapker Rt.

Előfizethető közvetlenül a kiadónál,
a hírlapkézbesítő postahivataloknál
és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)

Előfizetési díj egy évre > 1680 Ft

Megjelenik negyedévente.

Kirké és Dirké

Dirké egy sziget kőrissaligetében élt a mamájával és két nagynénjével. A kis nimfának szép, hosszú aranyhaja volt, ami mindennap húsz centit nőtt, ezért jó üzleti érzéssel erre alapította vállalkozását: aranyhajából készült parókáit az egész szigeten árulták és vásárolták. Ám egyszer csak elérkezett a nap, amikor már mindenkinek volt parókája, aki csak parókát szeretett volna, és az üzlet tönkrement. Dirké mamája és két nagynénje ekkor leültek megvitatni, mi legyen a gyerekekkel, és elhatározták, beadják Kirkéhez, a híres boszorkányhoz inasnak. Legyen valami biztos szakma a kezében.

Dirké először zokogott egy sort, mert imádta hosszú aranyhaját fésülgetni, és a levágott hajból parókát készíteni, de aztán belátta, hogy nincs mit tenni. Hétfvégén összepakolt, elbúcsúzott a családjától, és felült egy megfelelő irányba tartó szekérre.

A boszorkány a közeli félszigeten álló villában lakott, aminek mind a négy oldalát más-más színűre festették. Az északit enciánkékre, a délit narancssárgára, a keletit almazöldre, a nyugatit valami éktelenül ronda lilára. Kirké kedvelte az élénk színeket, viszont ízlése, sajnos, fikarcnyi se volt. Dirké, miután leszállt a szekérről, gurulós bőröndjét maga után húzva elindult az emelkedő tetején álló házba, és a tömör fából készült kapun bekopogtatott az oroszlánfejes kopogtatóval. Néhány perc múlva kinyílt a tolóablak, és egy papagáj nézett ki rajta. Tökéletesen illett a házhoz, mert a szárnya kék volt, a melle narancsszínű, a feje pedig zöld.

– Mit akarsz?! – rikácsolta a papagáj. – Házalóknak a hátsó ajtón kell kopogniuk.

Dirké a rikácsolástól nem értette tisztán, mit mond, ráadásul a papagájnak volt valami idegen akcentusa is, talán latin-amerikai, ezért csak annyit fogott fel, hogy hátsó ajtó. Odament a hátsó ajtóhoz a ház enciánkék oldalán, és megint kopogott.

Most is a papagáj nyitott ajtót.

– Nos, mit árulsz? – kérdezte. – Az úrnőm a színes kelméket és fonalakat szereti. Vannak színes kelméid és fonalaid?

– Nincsenek... – kezdte a kislány csodálkozva, de a papagáj közbevágott:

– Akkor jó napot!

Azzal becsapta orra előtt az ajtót.

Dirké igen kitartó kis nimfa volt – kitartás nélkül senki se fogjon üzleti vállalkozásba –, és nem adta fel ilyen könnyen. Ismét bezörgetett.

– Már megint te vagy?

Dirké egyik lábát az ajtórésbe tette, és csak aztán válaszolt:

– Kirkéhez jöttem varázslóinasnak! Engedj be!

– Be vagy jelentve?

– Hát, a nagynéném küldött egy levelet Hermésszel – mondta a kislány bizonytalanul, mert a levelet csak aznap reggel adták oda az istennek, és ha az útközben beugrott az anyjához és a kishúgához teázni, nem biztos, hogy kikézbesítette már.

- Mi ez a ricsaj, Yahua? - szólalt meg ekkor egy mély, fátyolos hang valahonnan a madár háta mögül. -
Látogatónk jött?

- Egy kislány, úrnóm! - kiáltott hátra a papagáj.

- Csak nem Dirké? Küldd be!

A levelet valóban nem kapta meg Kirké, de olyan nagyhatalmú boszorkány volt, hogy anélkül is tudott a kis nimfa érkezéséről.

A papagáj kitérte az ajtót, Dirké belépett a fogadóterembe, és elámult, ahogy körbenézett. A rózsaszín, tükörfényesre csiszolt kőpadlón mindenfelé dúsan faragott oszlopok, márványszobrok, és nagy, aranyozott lábú bútorok álltak. A terem hátsó részében lévő emelvényen, cirádás trónszéken ült a szivárványszín köntösű varázslónő, hosszú szipkájú cigarettát szívott, oroszlánok, farkasok heverték körülötte a földön, és a kezét nyaldosták.

- Szóval, varázslóinas szeretnél lenni - mondta behízelgően a varázslónő, és feltornyozott hajkoronája alól méregette a bőrröndjét tartó kislányt.

- Hát, nem annyira - felelte savanyú képpel Dirké -, de a parókaüzletem csődbe jutott, és valamiből meg kell majd élnem.

- Athéné baglyára! - sóhajtott fel Kirké. - Motiváció nélkül hogy tanítsak?

Szenvedő arckifejezéssel megcsóválta a fejét, hiszen köztudott, ha egy gyereket nem érdekli a tananyag, akkor igencsak embert próbáló feladat a tudományt a fejébe tölteni.

- Viszont gyors a felfogásom, és elég szorgalmas vagyok - jelentette ki Dirké öntudatosan, és remélte, hogy ezzel ellensúlyozni tudja a motiváció hiányát.

Igy hát megegyeztek, hogy Dirké a tanítás és koszt-kvartély fejében hét éven át szolgálja a varázslónőt.

Reggel hatkor kelt, megetette az oroszlánokat és a farkasokat, majd Yahuával együtt reggelizett, és pincétől padlásig kitakarította a házat - bár ezt már a papagáj nélkül, mert az allergiás volt a porra. Kirké délig baldachinos ágyában heverészett, csak az ebédhez kelt fel, de utána mindjárt vissza is dőlt sziesztázni. Délután aztán megkezdődtek a tanórák.

Dirké hamarosan megtanulta az összes növény nevét és formáját, amire szükség volt a varázsfőzetekhez, plusz egy csomó praktikus varázsigét is. A söprű elbájolása például elég hasznosnak bizonyult, mert míg a söprű egyedül dolgozott, a kislány némi szabad időhöz jutott. Ilyenkor a gyönyörű, szökőkutas belső udvarban sétálgatott, és a paradicsommadarak énekében gyönyörködött.

Kirké szakterülete az emberek állattá változtatása volt. Nem telt sok időbe, hogy Dirké kitalálja: az összes oroszlán és farkas elvarázsolta királyfi és vándor szabólegény, akiket a varázslónő pusztá szórakozásból változtatott állattá. (Az adóellenőrökből meg rendszerint paradicsommadarakat csinált.)

A kislány azt hitte, Yahua is ilyen elvarázsolta madár, de amikor merő jólelkűségből megpróbálta visszavarázsolni, a papagáj felháborodottan rikácsolta, hogy ő mindig is papagáj volt, még hozzá az arapapagájok királyának lánya, akit fióka korában rabolt el szülei Amazonas menti fészékéből egy tengerész, majd eladott Kirkének. Hagyja őt békén, legyen szíves, van neki elég baja.

Már két nap híján hét éve szolgált Dirké, amikor a varázslónő szobájában ágyazás közben egy régi kulcsot talált a párna alatt. Ránézésre egyik zárba se illett, hiába is próbálta sorra az ajtókat, egyik zárját se nyitotta. Végül odaért egy kopott kis ajtóhoz, amit még sosem nyitott

ki, mert Kirké azt mondta, fölösleges ott takarítania, az csak a lomtár, tele törött varázspálcákkal és kopott aranyozású székekkel. A kulcs a lomtár zárjába illett. Kinyitotta az ajtót. A deszkapadlón egy farkas hevert. Könnyek záporoztak szeméből az előtte lévő lavórba. Ez volt a legszebb farkas, akit Dirké valaha látott, gyönyörű, fekete bundával és borostyánszínű, ámbár kisírt szemmel.

A farkas ránézett, és azt zokogta:

– Ugye, azért jöttél, hogy megments sanyarú helyzetemből?

Dirké azt hitte, már minden farkast és oroszlánt – vagyis királyfit és szabólegényt – ismer a házban. S azok ráadásul nem is tudtak beszélni.

– Büntetésből zárt ide Kirké? – meresztette nagyra a szemét.

– Elhibázta a varázsigét, s ezért a többiekkel ellentétben én nem némultam meg – szólt a farkas, és még mindig potyogtak a könnyei, pedig a lavór már csordultig megtelt. – Bezárt ide, nehogy eláruljam neked, mit szokott tenni a királyfiakkal és vándor szabólegényekkel. Nem tehet róla, de megvan ez a rossz szokása. Egyszerűen megőrül, ha meglát egy királyfit, muszáj neki azonnal farkassá vagy oroszlánná változtatnia. A szabólegényekkel ugyanez a helyzet.

– Nem tudnál valahogy megszökni?

– Hogyan? Egy nap egyszer jön megetetni és a lavórt kiönteni, amikor te úgy tudod, hogy sziesztázik. És sosem felejtí el visszazárni az ajtót. De ha te most kiengednél... – és reménykedve rápillantott borostyánszínű szemével.

– Jaj, azt nem lehet – rémült meg a lány. – Tudná, hogy én loptam el a kulcsot, és engem is paradicsommadárrá változtatna. De megpróbálok kitalálni valamit, csak várj türelemmel.

A farkas csüggedten bólintott, és Dirké újra rázárta az ajtót.

Másnap délelőtt, míg a söprű söprögetett, megkereste Yahuát, aki a legjobb barátnője lett az elmúlt hét évben. Egyedül vele tudott beszélgetni, mivel Kirkével csak a tanórák alatt találkozott, és a boszorkány amúgy is annyira fenn hordta az orrát, hogy varázsigéken és latin nyelvű növényneveken kívül mást nem is mondott neki.

Yahua a fejét csóválta.

– Nem tudom, mit tehetnél. Ha kiengeded Lükoszt – mert így hívták az elvarázsolt királyfit –, megjáród. S hidd el, nem az a legrosszabb, ha madárrá változtat.

Dirké megborzongott, és elhitte. Sosem bízott Kirkében, már az elvarázsolt királyfiak és szabólegények se tetszettek neki. Ki tudja, milyen galádságra képes még a gőgös, lelketlen varázslónő! Ám annyira sajnálta Lükoszt – és tetszett is neki –, hogy elhatározta, utánaéz a szakirodalomban, mit lehetne tenni. Rá is bukkant az elvarázsolt királyfiakat visszaváltoztató varázsigére: *Kecskerdógó, lúdvérc és békaháj! Ne legyen farkas a királyfi soha már!* (A farkas tetszés szerint behelyettesíthető.) Kirké boszorkánykonyhájából elemelt néhány varázsszert, például tűz elleni krémet. Az elmúlt években kicsit megtanult a jövőbe látni, és az volt az érzése, hogy még szükségük lehet rá. Ugyanis elhatározta, hogy megszökik, és magával viszi Lükoszt meg az összes többi állatot – vagyis királyfit, szabólegényt és adóellenőrt, mivel indulás előtt még mindegyiket vissza akarta változtatni.

Yahua némi fontolgatás után azt mondta, vele tart, bárhová is menjen. Hiszen ő a legjobb barátnője! Amúgy se szerette volna a rászédett Kirké haragját egyedül viselni.

Másnap reggel a lány bement Lükoszhoz a lomtárba. Ahogy másodszor is belenézett az elvarázsolt királyfi

gyönyörű, de könnyfátylas szemébe, azonnal tudta, hogy csak ő lehet a férje, senki más. Nem volt más vágya, csak hogy megvigasztalja, és Lükosznak ne legyen szüksége az életben többé a lavórra.

Letérdelt mellé a deszkapadlóra.

– Megtaláltam a varázsigt, amivel vissza tudlak varázsolni királyfivá. Utána mindannyian megszökünk innen. De előbb mondd meg igaz lelkedre, tudnál-e szeretni?

– Hiszen máris szeretlek – felelte Lükosz gyengéden, és elálltak a könnyei. – Azonnal beléd szerettem, ahogy benyitottál ide a lomtárba, ahol hét éve egyedül raboskodom.

Dirké ekkor a boldogságtól ragyogva felállt. Elkántálta a visszaváltoztató varázsigt, s a farkasból abban a percben jóképű, fekete hajú királyfi lett. Csak a szeme maradt ugyanolyan borostyánszínű, mint azelőtt. Visszamentek a nagyterembe, és a lány sorban mindenkit visszaváltoztatott emberré. Betette a régi, gurulós bőröndjébe az elemelt varázsszereket, meg néhányat a fontosabb varázskönyvek közül, és uccu neki, felvették a nyúlcipőt. Csak szaladtak, szaladtak lélekszakadva, míg oda nem értek egy útkereszteződéshez. Ott megálltak, és Dirké kiosztotta a tűz elleni kenőcsöt, amivel alaposan bekenték magukat.

Ideje is volt, mert Kirké felébredt és iszonyú haragra gerjedt. Átváltozott lángot fújó, rézpikkelyes sárkánnyá, és utánuk eredt, följük repült, óriási lángcsóvát fúj rájuk. „Ettől majd biztosan szénné égnek” – gondolta kárörvendve. De korán örült, mert a varázskönyvek megvédte őket. „Még nincs minden veszve” – gondolta akkor a boszorkány, és kijátszotta leghíresebb

varázslatát. Felvett egy marék port a földről, szétszórta, és néhány szót mormolt maga elé. Abban a pillanatban a porból hatalmas vöröshangya sereg lett, az a fajta, amelyik mindent elpusztít, amerre vonul. Kirké intett, és a vöröshangyák bekerítették a menekülőket. Ott álltak mindannyian egy kupacban remegve, akár a kocsonya.

Yahua ekkor Dirké vállára szállt, aki pánikba esetten csak állt.

– Az álomport! – rikácsolta.

Dirké végre magához tért, és a hangyákra szórta a fehér port, azok rögtön el is aludtak tőle, de mivel reszketett a keze, a boszorkányra is jutott belőle. Azon nyomban lefeküdt a földre a hangyák közé, és mély álomba merült.

Volt nagy öröm! Lükosz és Dirké világraszóló esküvőt tartottak. Eljött az egész királyság, bár azokban az időkben a királyságok elég kicsinyek voltak. Dirké egy varázsigtével megállította aranyhaja fékezhetetlen növekedését, és szépségzalont nyitott, ami titkos varázsfőzeteinek hála, nagy népszerűségnek örvendett az előkelő hölgyek és az istennők körében. Yahuát szolgálataiért hálából megtették a királyság címerállatának: a nemzeti zászló közepéről lefejtették az összes kétfejű sast, és a helyükre kétfejű papagájt varrtak, hiába protestált a Sasok Szövetsége.

Egyedül Kirké maradt hoppon, de meg is érdemelte. Ezután neki kellett takarítania, s mivel Dirké fekete tintával gondosan kihúzott az ottmaradt varázskönyvekből minden takarítóbűbájt, ez elég sokáig tartott. Ki is gyógyult káros szenvedélyéből, és egész rendes boszorkány lett: ingyen keverte a szerelmi bájjalokat a környékbeli szegény parasztlányoknak, akik sorban beleszerettek az utakat koptató nagyszámú vándor szabólegénybe.

SZAKÁCS ESZTER



Decemberi lovasok

Beláthattok torkomba égi angyalok,
ha esik a hó, én eget falok,
eget falok, nagy fehér pelyheket,
decemberben van égygyümölcsszüret.

Fehér körte és hófehér eper,
tán szárnyam van, mert fölfelé emel,
az előbb még a Moszkva tér kövén
útban a metró felé jártam én,
és most a mozgólépcső fölfelé forog,
fenyőfaárusok, fölöttetek vagytok.

Fölöttetek vagytok, színes-gyümölcs-evők,
fekete és sáros alattatok a föld,
de én nyolcéves létemre lovagolok,
apám nyakában ülni katonadolog,
nyerít a tér, a szürke házak is,
egymás nyakába ülnek még a sátrak is,
egymást viszik az égben erős angyalok,
és a gyenge a gyengét, furcsa egy dolog.

A villamos hátán ott ül a télapó,
szánkója nincs, kezében megmaradt dió.

VÖRÖS ISTVÁN

Beszélő madarak



Mit gondolsz? Beszélnek a madarak?

Először talán az jut eszedbe, hogy egyes papagájok igen, de tudnod kell, hogy a jákó vagy a hullámos papagáj csak utánozza a hangokat – igaz, nagyon ügyesen. A kertedben is lehetnek ilyen hangutánzók, járhatnak ott például szajkók (más néven mátyásmadár), de a kora tavasszal érkező seregélyek is gyakran flótáznak úgy, mint a sárgarigó. Más madarak innen-onnan összelopott strófákat építenek be az énekükbe, szinte észrevétlenül. De a legmesteribb utánzásra sem mondhatjuk: beszéd.

Beszélnek-e a madarak egymás között? Egyik seregély a másikkal? Egyik fülemüle a szomszéd fülemülével? Valamit bizonyosan mondanak, máskülönben mi értelme volna a rengeteg és változatos hangnak-hangsornak, amit a madárvilágban hallhatunk. Bizony, a madarak, főleg a fajtársak egymás között igen sokat beszélnek. S mi ezt a nyelvet

nem értjük? Dehogyan! Aki ismeri a madarak hangját, érthet belőle – te is érted, amit a padtársad súg.

Nyáron sokszor hallani a fák sűrűjéből vékony, sipító, kissé reszelős hangokat, a legkülönbözőbb hangfekvésben: ezek általában fészekben ücsörgő fiókák eleségkérő hangjai. Azt jelentik: *Mama, éhes vagyok!* Ha erősebben szól, így fordíthatjuk: *Mama, most már tényleg nagyon éhes vagyok, hozd már azt a gilisztát!* A hím madarak tavaszi éneke valójában jelzi a többieknek: *Ez a terület foglalt! Neked itt semmi keresnivalód, és ha mégis idejössz, számolj a legrosszabbal.* Igen, a szép madárdal ennyire fenyegető is lehet. Ha az egyik hím megsérti a másik területét a figyelmeztetés ellenére is, gyakran kerül sor heves verekedésekre.

Vannak olyan hangok is, amiket az erdőn szinte mindenki ért, attól függetlenül, hogy milyen fajhoz tartozik. A szajkó nemcsak kiválóan utánozza például az egerészölyv vijjogását, de rikoltozása az erdő minden lakóját figyelmezteti: *Vigyázat, ember közeledik!* A téli madáretetőnél a széncinege valóságos vészcsengőként szuperál, majdnem mindig először veszi észre, ha portyázó ragadozómadár, leggyakrabban karvaly közeledik. Éles cí-cí-cí hangját mindenki ismeri, azt jelenti: *Karvaly a láthatáron!* Ezt a hangot te is könnyen megjegyezheted, s ha hallod, már keresheted is a karvalyt – honnan érkezik? Az etető madarai erre a hangra azonnal szétszpriccelnek, és menedéket keresnek a bokrosokban. Ami ennél is érdekesebb, más hangot használnak a karvaly- és mást a macskaveszély jelzésére. Sőt, akad olyan madár is, aki

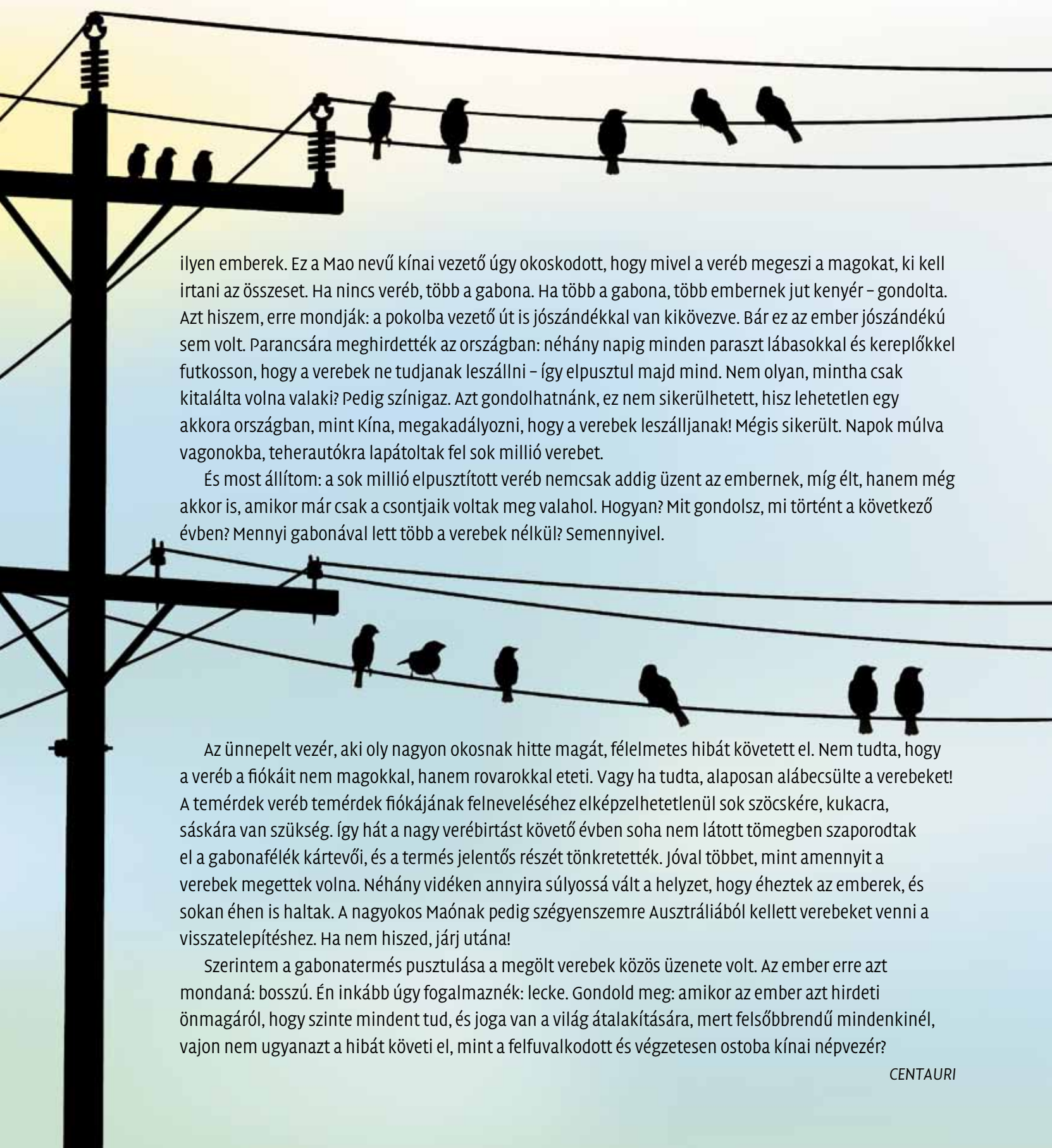
visszaél ezzel az egyezményes jellel. Az erdei szürkebegy, ha túl nagy a nyüzsi az etetőn, s nem fér hozzá kényelmesen a magokhoz, „bejátssza” a cinegék vészjelzését, mire mindenki az ágak közé menekül, s így ő nyugodtabban ehet.

Persze mondhatjuk: ezek viszonylag egyszerű jelek, és bonyolultságuk nem ér fel a mi jelrendszerünkhöz, amit beszédnek hívunk. Így gondolja ezt általában mindenki, de ez nem ennyire egyszerű. Kodály Zoltán egyik tanítványa, Szőke Péter felvette a madárhangokat, majd lelassította, és lekottázta. A lassított madárhangok egyáltalán nem olyan egyszerűek, mint amilyenek mi a kertben halljuk. Sokszor megdöbbenően bonyolult, némelykor a népdalokra emlékeztető hangsorok ezek. A madárdal egyszerűségét bizonygatók viszont olyan hangfelvételt készítettek egy nyikorgó ajtóról, ami lassítva szintén igen szép dallamot adott ki. Csakhogy – mint később kiderült – a madarak ezeket a dallamokat céllal éneklék, és minden hangot érzékelnek. Ha egy tengelicének számos trillából és több száz hangból álló dallamot egy hang megváltoztatásával játszanak le, a tengelice azzal az alig észrevehető változtatással együtt éneklé vissza. Olyan ez, mintha neked felolvasnának a Szitakötőből egy sűrűn teleírt oldalt, és te azt azonnal, szóról–szóra visszamondanád. Ha tengelice vagy kanári volnál, te tanulnál legkönnyebben verset az osztályban!

Ha eljutunk idáig, és beismerjük, hogy a madarak nyelve egyáltalán nem egyszerű, még mindig gondolhatjuk: valahogy beszélnek a madarak, igen, de velünk nem állnak szóba. Én viszont azt mondom: igenis szóba állnak velünk. Figyelnek minket, szólnak hozzánk, néha hanggal, néha testbeszéddel. Egymás között sem csak hangokkal beszélnek. Sokat mond a testtartásuk, ahogy odébb szökkennek, ahogy leeresztik a szárnyukat vagy a farkukat bicegtetik. Üzennek nekünk azzal is, ahogy kiveszik részüket környezetünk fenntartásából – egyesek ritkítják a gyommagvakat, mások terjesztik bizonyos gyümölcsökét. Üzennek a röptükkel, a szépségükkel, az elevenségükkel, az életkedvükkel, és hosszan sorolhatnám még, mi mindennel. De az már igaz, hogy igen nehezen értünk belőle.

Történt egyszer Kínában, hogy egy felfuvalkodott ember mindentudónak hitte magát. Mindig voltak és sajnos, lesznek is



The image features a black silhouette of a utility pole on the left side, with several horizontal power lines extending across the frame. Numerous small birds are perched on these lines, their forms rendered in solid black against a light, gradient background that transitions from yellow at the top to blue at the bottom. The birds are scattered across the lines, some in small groups and others alone. The overall scene is a classic representation of birds on a wire.

ilyen emberek. Ez a Mao nevű kínai vezető úgy okoskodott, hogy mivel a veréb megeszi a magokat, ki kell irtani az összeset. Ha nincs veréb, több a gabona. Ha több a gabona, több embernek jut kenyér – gondolta. Azt hiszem, erre mondják: a pokolba vezető út is jószándékkal van kikövezve. Bár ez az ember jószándékú sem volt. Parancsára meghirdették az országban: néhány napig minden paraszt lábasokkal és kereplőkkel futkosson, hogy a verebek ne tudjanak leszállni – így elpusztul majd mind. Nem olyan, mintha csak kitalálta volna valaki? Pedig színgáz. Azt gondolhatnánk, ez nem sikerülhetett, hisz lehetetlen egy akkora országban, mint Kína, megakadályozni, hogy a verebek leszálljanak! Mégis sikerült. Napok múlva vagonokba, teherautókra lapátoltak fel sok millió verebet.

És most állítom: a sok millió elpusztított veréb nemcsak addig üzent az embernek, míg élt, hanem még akkor is, amikor már csak a csontjaik voltak meg valahol. Hogyan? Mit gondolsz, mi történt a következő évben? Mennyi gabonával lett több a verebek nélkül? Semennyivel.

Az ünnepezt vezető, aki oly nagyon okosnak hitte magát, félelmetes hibát követett el. Nem tudta, hogy a veréb a fiókáit nem magokkal, hanem rovarokkal eteti. Vagy ha tudta, alaposan alábecsülte a verebeket! A temérdek veréb temérdek fiókájának felneveléséhez elképzelhetetlenül sok szöcskére, kukacra, sáskára van szükség. Így hát a nagy verébirtást követő évben soha nem látott tömegben szaporodtak el a gabonafélék kártevői, és a termés jelentős részét tönkretették. Jóval többet, mint amennyit a verebek megettek volna. Néhány vidéken annyira súlyossá vált a helyzet, hogy éheztek az emberek, és sokan éhen is haltak. A nagyokos Maónak pedig szégyenszemre Ausztráliából kellett verebeket venni a visszatelepítéshez. Ha nem hiszed, járj utána!

Szerintem a gabonatermés pusztulása a megölt verebek közös üzenete volt. Az ember erre azt mondaná: bosszú. Én inkább úgy fogalmaznék: lecke. Gondold meg: amikor az ember azt hirdeti önmagáról, hogy szinte mindent tud, és joga van a világ átalakítására, mert felsőbbrendű mindenkinél, vajon nem ugyanazt a hibát követi el, mint a felfuvalkodott és végzetesen ostoba kínai népvészér?

A patakon túl

fúj a szél fúj
a magáét fújja
egér és ürge
bebújt a lyukba
hajló fűszálon harmat
itt lenn tücsök szól
fönn csillag hallgat
a patakon túl
árnyak lobognak
felhő álarca
van a holdnak

Félreértés

és akkor azt mondta ő
hogy azt mondtam én
de megmondtam én
hogy ő mondta csak
hogy én mondtam
és visszaütöttem
erre ő azt mondta
hogy azt hitte
hogy azt mondtam
mert azt mondták
de már késő volt
most már mit csináljunk
avval a sok pofonnal
meg nyaklevessel

FECSKE CSABA



>> PEGAZUS HÁTÁN

A vörös erőd

Ilyenkor télen bizony nem túl kellemes a hófelhők között röpködni: minden hideg és nyirkos, az ember gyereke ráadásul attól félhet, hogy szárnyas csodaparipája eltéved a fene nagy ködben. A legjobb lesz, ha fejedre húzod a kapucnidat vagy a sapkádat, kesztyűs kézzel szorítod az arany kötőféket, és egy pillanatra erősen becsukod a szemed – mire kinyitod, a hideg is enyhül, és kellemesen meleg, napsütéses vidéken találsz magad.

Pegazus egy csodálatos palota udvarára repített: mintha az Ezeregyéjszaka meséiben járnál. Karcsú oszlopokkal kerített udvarok, tágas terek, árnyékos sarkok, tornyok, szökőkutak és medencék váltogatják egymást. A kőcsipkés, gazdagon díszített falak kissé vörösesek – az épületegyüttes innen kapta nevét: *al-Hamra* (vagy ahogy mi mondjuk: Alhambra) arabul azt jelenti: a vörös. A környékbeli agyag ilyen színű, aminek felhasználásával a 13–15. században a Dél-Spanyolországban uralkodó mórok építették a hatalmas erődöt. Az Észak-Afrikából származó, iszlám vallású nép 700 éven át élt az Ibériai-félsziget nagy részén. A palotában uralkodó emírek többnyire bölcs emberek voltak, akik támogatták a tudósokat, művészeket, kertészeket, így amikor a 15. század végén a keresztények elüldözték őket, kultúrájuk fennmaradt – a számtalan legendával együtt, amelyet azóta is mesélnek az Alhambráról. Ül csak ide, a bejárati kapu tövébe, amíg elmesélem a történetét.

Aben Hamuz király idős korában már nagyon elunta a folytonos csatározást a keresztényekkel. Békére és nyugalomra vágyott, ezért igencsak megörült, amikor egy öreg arab tudós érkezett az udvarába. Azt állította, titkos tudás birtokosa, amelyet az egyiptomi piramisokba rejtett könyvekből szerzett, és felajánlotta, hogy csodás szerkezetet tervez birodalma védelmére. Magas tornyot építtetett, a tetejére bronz lovasszobrot helyezett. A szobor megérezte, ha ellenség közeledett, és pontosan abba az irányba fordult, ahonnan a támadó érkezett. Az uralkodónak ilyenkor csupán a toronyszobában elhelyezett varázslatos sakktábla mellé kellett ülnie. A fából faragott figurák veszély esetén életre keltek. Ha Aben Hamuz a lándzsája tompa végével érintette a figurákat, az ellenség meghátrált, de ha az éles végével sújtott le, a katonák egymásnak estek, és véres harcban végeztek egymással. Bármilyen bölcs urakodó volt Aben Hamuz, a vérszomjának nem tudott parancsolni, és eleinte mindig a lándzsa éles végével érintette meg a figurákat. Aztán erre is ráunt, ellenségei pedig messze kerültek birodalmát.

Persze hálás volt az agg tudósnak, és megígérte, hogy minden kívánságát teljesíti, de a szerény öreg csupán egy föld alatti barlangot kért kényelmesen berendezve, ahol végső napjaira meghúzhatja magát. Aben Hamuz örült, hogy ilyen olcsón megússza: kegyesen parancsot adott kincstárnokának, hogy teljesítse a tudós kéréseit. A ravasz arab azonban egyre nagyobbra és nagyobbra tágíttatta a barlangot, és telehordatta értékes szőnyegekkel, bútorokkal, edényekkel,



míg valóságos föld alatti palotája lett. Ott éldegélt – ha nem is szerényen, de igen elégedetten.

Egy napon a szobor újra ellenséget jelzett, de a hegyek közül nem katonák, csupán egy gyönyörű, bár rongyos lány érkezett. Gót hercegnőnek mondta magát. A tudós hiába figyelmeztette az uralkodót, hogy a keresztény szépség bizonyára boszorkány, és legjobb lesz, ha átadja neki, a vén Aben Hamuz nem hallgatott rá. Fülíg beleszeretett a hercegnőbe, és elhalmozta kincsekkel. Megharagudott a tudós, de nem mutatta, ehelyett egy szépséges palotáról és kertről mesélt, amelyet messze földön látott. Csodásan festette le, így Aben Hamuz majd elepedt a vágytól, hogy az ő birodalmában is épüljön egy ilyen. A tudós megígérte, hogy varázshatalmával felépíti, s cserébe csupán azt kérte, adja neki terhével együtt az első élőlényt, amely beteszi oda a lábát. Nagy boltívet emeltetett, amelyre saját kezével óriási kulcsot és kezet faragott. Ismeretlen nyelven valami varázsigét mormolt, majd három napra bezárkózott. Aztán odakísérte az uralkodót és a hercegnőt a boltívhez. Azt mondta, a palota és a kert elkészült, de még láthatatlanok, csak akkor jelennek meg, ha áthaladnak a boltív alatt, amely a védelmet biztosítja: amíg a faragott kéz meg nem ragadja a kőkulcsot, sem ember, sem varázslat nem árthat az építménynek. A tudós magyarázata közben a hercegnő lova átsétált a boltív alatt. A vén arab követelte jussát, de Aben Hamuz hallani sem akart róla, hogy lemondjon szerelméről. A tudós akkor megragadta a hercegnő lovának kantárját, botjával a földre sújtott, és a hirtelen támadt résben elsüllyedt a lánnyal és a lóval együtt. Az uralkodó hiába ásatott utánuk hetekig, hónapokig, nyomtalanul eltűntek. A boltív a kulccsal és a kézzel azonban megmaradt. A bronzszobor többé nem védelte Aben Hamuz udvarát, és az ellenség hamarosan rátört, így ismét háborúznia kellett. Sok-sok év telt el, a felásott, üres területen utódai felépítették a vörös erődöt, amelynek az Igazságkapuként elnevezett régi boltív lett a bejárata. Azt beszélik, a tudós és a gót hercegnő azóta is a föld alatti palotában él.



>> IDŐJÁTÉK

Ariadné

Emlékszel, az előző Szitakötőben már szó volt Daidalosz építményéről, a labirintusról, amelyet Minósz, Kréta királya rendelt a mestertől? S hogy miért kellett a tekervényes útvesztő? Hát hogy elrejtse a királyné szülöttjét, az embertestű és bikafejű szörnyet, a Minótaurosz. Hanem ezek az eltüntetések sohasem sikerülnek. Még a mesékben sem. Nem lehet úgy tenni, mintha az a csúf valami-valaki nem volna, soha nem is lett volna. A Minótaurosz bizony világra jött, és hiába zárták a labirintusba, rendre áldozatokat követelt: Athénból kilencévente hét-hét ifjút és lányt szállítottak neki. Úgy mesélik, amikor harmadszor jött el az áldozat ideje, az athéni királyfi, Thészeusz önként szállt hajóra – más változatokban ő is sorshúzással kényszerült Krétára utazni. Mindenesetre bement a kacskaringós építménybe, a labirintus legbelsőbb zugába, és végzett a Minótaurosszal. Hogy aztán ugyanazon az úton visszatérhessen, segítségre volt szüksége. A labirintust legjobban ismerő Daidalosz elárulta a szörny féltestvérének, a krétai királylánynak,

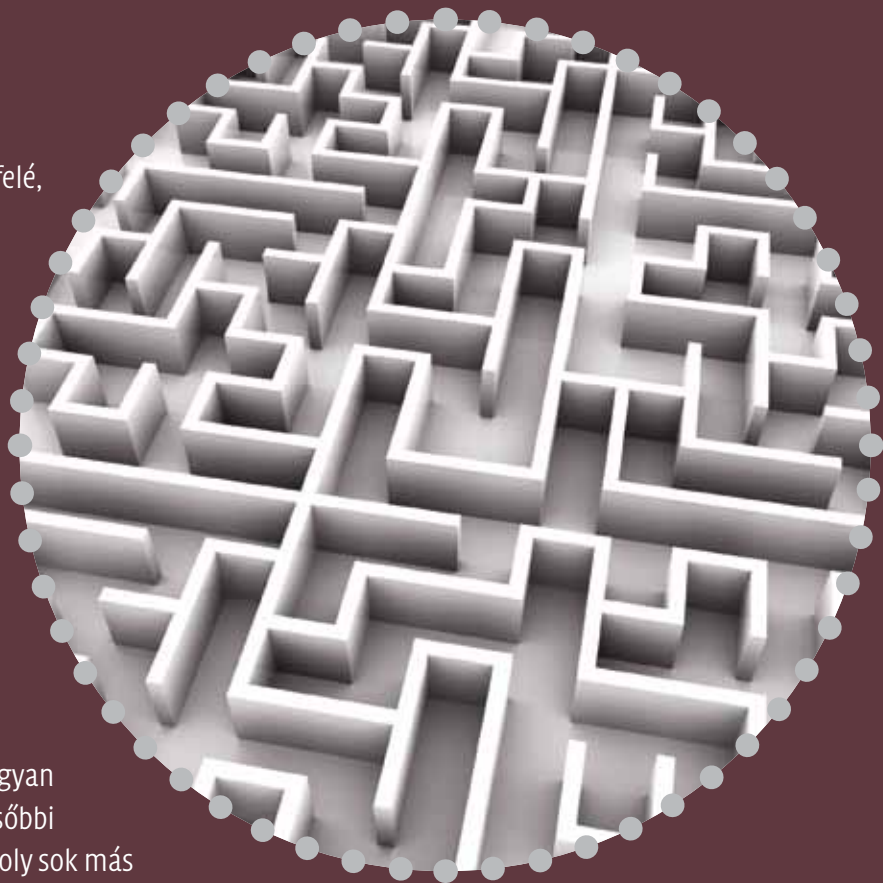


Ariadnénak, hogyan segíthet: Thészeusz kötözzön fonalat a labirintus bejáratához, s amint halad befelé, engedje szépen maga után – ha pedig megölte az emberevőt, a fonal visszavezeti, könnyen kitalál majd. A Thészeuszba szerelmes Ariadné a tanács továbbadásával bizony elárulta féltestvérét, fonalat adott az athéni hősnek. Hogy ezzel sok ártatlan embert megmentett? Így igaz. Csakhogy a mitológiai tettek sem egyszerűen jók vagy rosszak. És még a jó szándékkal elkövetett bűn is – márpedig a testvérárulás az! – bűnhődéssel jár.

A labirintus, miként a barlang is, az alvilág jelképe: a mitológiai történet valójában azt példázza, hogyan ereszkedett le Thészeusz az alvilágba – leküzdve legmélyebb félelmeit –, és hogyan talált ki az útvesztőből. Valószínű persze, hogy későbbi korok tulajdonították Daidalosznak a csejt – mint oly sok más nagyszerű találmányt és fortélyt –, hiszen ő a legelső ismert görög művész, akinek rendkívüli a képzelőereje, de leleményei nagyon egyszerűek is.

A mítoszok élete olyan, mint az embereké: van születésük, gyermekkoruk, felnőtt- és öregkoruk, sőt, néha még haláluk is. Egy mítoszban, akárcsak a felnőtt emberben a gyerek, ott vannak a korábbi rétegek. Ráadásul a mítoszoknak – akárcsak a meséknek – rengeteg változata ismert, más-más alakban jelennek meg, attól függően, ki, mikor és hol meséli el. (A görög *müthosz* szó jelentése „beszéd”, „elbeszélés”, és így „történet”, „mese”.) A mítosz nagyon hasonlít a meséhez – a legtöbb mítosz elmondható meseként is –, de azért nem azonos vele. És a görögök, még ha nem is hitték el a mítoszok minden szavát, nagy tiszteletben tartották a szereplőket, az isteneket és az emberfeletti (de közben nagyon is emberi) hősöket: áldozatokat mutattak be, a segítségüket kérve imádkoztak hozzájuk, templomokat és szentélyeket építettek nekik. (A hős neve görögül *hérosz*; ebből lett a magyar *hérosz*, illetve a „heroikus” jelző.)

De mi lett Thészeusszal és Ariadnéval? Természetesen ez a történet sem egyetlen változatban maradt ránk. Annyi bizonyos, hogy Thészeusz magával vitte hajóján a féltestvére megölésében segítő krétai királylányt. De szerelmük nem teljesedett be: Thészeusz még az utazás során hűtlen lett Ariadnéhoz (talán egy másik lány miatt), és egy





szigeten hagyva őt, az éjszaka leple alatt elhajózott. Egy másik változatban az alvilági Dionüszosz isten követelte magának Ariadnét, s Thészeusznek el kellett hagynia. Egyes elbeszélők azt is tudni vélik, hogy az isten álmában megjelent az athéni királyfinak, és megparancsolta, mondjon le a lányról. Miután Thészeusz eltávozott – akár hűtlenségből, akár kényszerűségből –, Dionüszosz eljött menyasszonyáért.

Dionüszosz és Ariadné menyegzője valószínűleg a mítosz legősibb rétege. Eszerint Ariadné a labirintus, azaz bizonyos értelemben az alvilág úrnője, és mindig is Dionüszosz kedvese volt. Mégis a jóval későbbi történet-befejezés vált ismertté, és a hálátlanul elhagyott Ariadné alakja sok újabb kori európai festmény és zenemű témája lett.

A mitológiai történeteket tehát sokféleképpen mondták el, s a mesélők beleszótték saját félelmeiket, vágyaikat, képzelgéseiket. Thészeusz labirintusbeli útjáról azt is elgondolták, hogy amikor minden bátorságát összeszedve haladt a Minótauros felé, egyszer csak saját maga jött szembe. Ez meg hogy lehet? Te milyen kalandot képzelsz neki az útvesztőben? Írd le – ha kedved van, meg is rajzolhatod – és küldd el a szerkesztőségbe e-mailen vagy postán 2009. február 2-ig! A legizgalmasabb történeteket beküldő osztály a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében tartott foglalkozáson vehet részt.

Az Antik Gyűjtemény gyerekfoglalkozásain nemcsak a kiállított tárgyakat vehetitek szemügyre, hanem a műhelyben kipróbálhatjátok görög edények és ékszerek, római mozaikok készítését, valamint a szövést és a textildíszítést. A programokról az 11469-7189-es telefonszámon, az eos@szepmuveszeti.hu e-mail címen és az Éós honlapján tájékozódhattok: www2.szepmuveszeti.huleos

Vándor a zenében

Zene és utazás – jegyben jár e két fogalom. Hiszen a zene *időbeli művészet*, nem olyan, mint a szobor vagy a festmény, amelyet addig nézhetünk, amíg vizsgálónivalót találunk rajta. A zene visz, akár a vonat, aminek ablakából figyelheted a tájat. Amit egy pillanatra látsz, tán észre sem veszed, amiből sok van, vagy ismétlődik, az megmarad emlékezetedben.

A zene idejét a *metrum* határozza meg: a mérőegység – hogy, mondjuk 3/4-ben páratlanul lépdel, vagy 4/4-ben menetel, páros léptekkel. Ha gyakran változik a metrum, ha nagyon bonyolult a ritmus, botladozik benne a hallgató. Ezzel is kifejezhet valamit a zeneszerző: zavartságot, bonyodalmat, káoszt.

Az utazás időben és térben zajlik, így érzékeltetésére a zene nagyon alkalmas. Az idő múlását metrumában hordozza, ezt tölti meg hangulattal – vidámmal, merengővel, szomorúval – a ritmus, s arra épül a szinte képet festő dallam és harmónia, a sok hangszínnel, amely már a vidámságot is árnyalja: kackiássá vagy épp felhőtlené, a szomorúságot is: kissé bánatossá vagy épp kétségbeesetté. A ritmus, dallam és harmónia keltheti bennünk ringó búzamező érzetét, de hegyormon álló várét is, paloták pompáját, tömlöcök fojtogató levegőjét.

S folyó hömpölygését: ez több zeneszerzőnek is eszébe jutott! Smetana, a romantikus cseh komponista *Hazám* című öttételes ciklusának leghíresebb szimfonikus költeménye, a *Moldva* a medre menti cseh tájat ábrázolja. Az alig tízesztendős Bartók Béla pedig *A Duna folyása* címen írt – ilyen korú fiútól kimagasló teljesítménynek nevezhető – zongoradarabot, amely szintén „tájéleíró zeneköltemény”. Legmeghatóbb pillanata, amikor a Duna Magyarországról kilépve elszomorodik, s az addigi dúr zene bús mollra vált.

A vándorlás a romantika egyik alaptémája. Dalok és szöveg nélküli – sőt, szemben a *Moldvával*, illusztratív tartalmat sem hordozó – hangszeres darabok sokasága „szól” magányos vándorokról, akik ki tudja, honnan hová tartanak, mi csak a lelkük rezdüléseiből sejthetjük a tájat, a gondjaikat. Az osztrák Franz Schubert nagy *C-dúr szimfóniájának* második tétele a legszebb példa erre. Azt hallasz bele, amit akarsz, hiszen te is vándor vagy, mint valamennyien, akik megszülettünk és végigjárjuk az életünket.

HOLLÓS MÁTÉ



Hatmillió szárnycsapás


*Valamikor vadlúd voltam,
Vadludakkal vándoroltam.
Nagy tavakért lelkesültem,
Tengeren is átrepültem.
Őszi fényben és homályban,
Fel-feltámad régi vágyam:
Társaimmal útra kelni,
Fényt és felhőt úszva szelni.*
(Áprily Lajos)

A vadludakhoz hasonlóan időnként mindannyian utazni vágyunk, azaz elmenni valahová, új élményeket szerezni, mást csinálni, mint amit otthon szoktunk. Ugye, ismered az érzést, amikor izgatottan, telve várakozással előkészíted az utazás legfontosabb kellékeit, és az utolsó éjszaka már aludni sem tudsz rendesen?

Számos madárfaj tapasztalt utazónak számít, és bármilyen hihetetlen, minden egyes útjukra ugyanolyan komolyan készülnek, mint te vagy én. Ahhoz ugyanis, hogy útra keljenek és túléljék a viszontagságokat, megfelelő kondícióban kell lenniük. Ezért a tavaszi és őszi nagy utazás, azaz a vonulás előtt rengeteget esznek; ilyenkor a madár testtömegét akár megduplázza, és minimális pihenőkkel teszi meg a több ezer kilométeres utat. Az Észak-Amerikában élő tüzesstorkú kolibri például testtömegét duplájára növelve táplálkozás és pihenés nélkül, hatmillió szárnycsapással éri el több mint 1000 km-re lévő telelőhelyét. Mi lehet az oka, hogy a madarak egy része másutt telel, hogy tavasszal újra megtegye ugyanazt az utat választott hazájába? Nem a hideg, hanem a téli táplálékhiány – ezért indulnak távoli vidékekre.

Létezik egy madár, amely a sarkvidékek napos levegőjét szereti, ezért az ősz beköszöntével az Északi-sarkról a Déli-sarkra repül, tavasszal pedig visszatér. Az ingázásnak köszönhetően a napimádó sarki csér részesül az év legtöbb napos órájában, hiszen mindig a hosszú nappalos sarkkörön tölti idejét. Vonulása során a szárazföldek partjai mentén utazik, vagyis ragaszkodik útvonalához éppúgy, mint más madarak. Az útvonal hosszától függően nevezünk egy madárfajt rövid távú vagy hosszú távú vonulóknak. Az európai hosszú távú vonulók zöme Afrikában



A white seabird, possibly a booby, is shown in flight against a clear, light blue sky. The bird has a black cap on its head and a long, bright red beak. Its wings are fully extended, showing the intricate structure of the feathers. The bird is flying from the bottom left towards the top right of the frame.

telel, úticéljukat
pedig meghatározott,
nagyjából ismert
útvonalakon érik el. Azok a
fajok, amelyek repülésük során
termikelnek – azaz a felszálló,
meleg légáramlatok segítségével
érnek el nagy magasságokat, majd
onnan siklanak újabb termikig –, biztonsági
okokból kerülnek az átkelést a nagy kiterjedésű
tengereken, ezért nekik tengerszorosokon kell át-
haladniuk. Számukra Európát és Afrikát három fő
útvonal köti össze: Spanyolország felől a Gibraltári
szoros, Szicília vagy Bulgária felől a Boszporusz, majd
a Szezi-csatorna. Ezeken a csomópontokon gólyák,
ölyvek, sasok többesre tömegei láthatóak a vonulás
időszakában.

Az aktívan
repülő fajoknak
nem okoz gondot a
tengerek feletti hosszú út
megtétele, de rájuk is jellemző,
hogy ragaszkodnak a biztonságos,
táplálékban gazdag útvonalakhoz;
a forró Szaharán át például a Nílus
termékeny völgyének vonalában kelnek át
– így könnyebb nekik „fényt és ködöt úszva
szelni”, úti céljukat elérni.

SCHMIDT EMESE

Izgó-mozgó kontinensek

A Föld mélye és a hozzá képest elenyésző, almahéjnyi vastagságú kőzetkérgén úszó kontinensek olyanok, mint egy fazék forró leves tetején úszó zsírcseppek. Képzeld el egy mély levestefazekat, amint a tűzhely közepén állva időnként buggyan egyet-egyet, miközben felszínén a hártavékonyaságú zsírcseppek ide-oda vándorolnak. Hasonló jelenség játszódik le a talpad alatt. Földünk magja mintegy 6000 °C-os hőmérsékletű izzó fémolvadékot rejt, ami a fazék alatti hőforráshoz hasonlóan melegíti a felette található öveket-rétegeket, míg a meleg elér a Földünk középpontjától 6378 km-re található kéregig. A föld kérgét kőzetlemezek alkotják és szigetelik, így a belülről áramló meleg nem szökhet el olyan könnyen. Ez a kéreg részben 40-200 km vastag kontinensekből áll, amelyek méltóságteljes lassúsággal úszkálnak a forró magmán. A kontinensek, s rajtuk a nagy hegységek, mint a Kárpátok vagy a Himalája, vastagságukban pont úgy aránylanak a Föld sugarához, mint ahogy a leves felszínén úszó zsírcsepp vastagsága aránylik a nagy levestefazék magasságához. Amik nekünk az óriás, égbe szökő barnás hegyek, azok bolygónk számára csupán szelíd hajlatok, Föld-anyajegyek csak Földanya kérges hátán.

Amíg nem ismertük földünk mélyét, és annak a forró levesben buggyanó áramlásokhoz hasonló aktív belsejét, fogalmunk sem volt arról, hogy a Föld felszíne mozoghat, mi több, az egykor stabilnak és mozdulatlanak gondolt kontinensek úszhatnak rajta. Ma már közismert, és legalább 50 éve széles körben elfogadott elmélet a kontinensvándorlás. Mégis, az eredeti gondolat még százéves sincsen! Egy külön tudós, az osztrák meteorológus, Alfred Wegener a múlt század elején kezdett el azon gondolkodni, hogy pusztán véletlen-e, vagy komolyabb okai vannak annak, hogy Afrika nyugati és Dél-Amerika keleti partjai oly pontosan illeszkednek egymáshoz? Fogott hát egy térképet, és a partvonalak mentén körbevágta a kontinensek körvonalait. Ha van kedved, és főleg van egy használaton kívüli földtérképéd, tedd meg te is! Megdöbbenő lesz az egyezés! Sőt, tovább játszadoxva a meglepő illeszkedésekkel, meglátod, hogy Madagaszkár szigete mintha Afrikáról vált volna le, és India, ott levágva Ázsiáról, ahol a Himalája felgyűrődik, szintén illeszkedik Afrikához – az Antarktiszról és Ausztráliáról nem is beszélve! Ezeket a kontinenseket mind-mind mintha egy óriás pék szaggatta volna ki egy őskontinens-tésztából. Gyorsan nevet is adott az egységes ős-tésztának, a feltételezett szuper-kontinensnek, és elnevezte Pangeának (az ógörögből származó szóösszetétel annyit jelent magyarul, hogy „összes-föld”, vagy „minden-föld”). Wegener úgy okoskodott, hogy ha ezek a kontinensek valamikor valóban egyetlen kontinenset alkottak, akkor közösek lehetnek állataik és növényeik. Okoskodását tények támasztották alá. A geológusok előtt már régóta ismert volt, hogy egy ősi növény, a Glossopteris nevű fa (ami nevét az ógörög glossa – nyelv – szóról kapta, mert levelei pont olyanok, mint egy kinyújtott nyelv) megkövesedett levélmaradványait megtalálták Afrika nyugati és Dél-Amerika keleti részén ősi kőzetrétegekben, valamint Ausztrália és az Antarktisz hasonló korú üledékeiben. De nemcsak növények, hanem

állatok maradványait is megtalálták. Ilyen volt a Lystrosaurus nevű ősi hüllő, amelynek megdöbbenően egyforma fogait találták meg Afrikában, Indiában és az Antarktiszon. Akkoriban hatalmas fejtörést jelentett a geológusoknak, hogy miként úszhatta át akár a növény, akár annak magvai, sőt, egy egész állatcsorda azt a több ezer kilométeres óceánt, ami ma Afrikát elválasztja Dél-Amerikától, valamint az Antarktisz Indiától. Sehogy! – vágta rá Wegener. Nem a fa, annak magvai, vagy állatcsordák utaztak, hanem maguk a kontinensek! – kiáltott fel a lelkes meteorológus. Száz évvel ezelőtt a komoly tudósok kinevették, sőt, kigúnyolták a forradalmi elméletet, amit 1912-ben írt le. Mit akar egy időjós a komoly geológiai tudományok területén? – kérdezték magukat okosnak és bölcsnek gondoló tudósok. Akik – ma már tudjuk – sem okosak, sem bölcsnek nem voltak, mert megkövesedett gondolataik és eszméik miatt képtelenek voltak egy új, eredeti gondolatot elfogadni. Nevetésük oka pedig az volt, hogy Wegener nem tudott meggyőző okokat felsorakoztatni amellet, hogy mi mozgatja a kontinenseket. Nem is tudhatott, hiszen nem ismertük a Föld mélyében zajló aktív folyamatokat és a kontinensek alatt feláramló óriási energiát szállító magma-áramlásokat sem. Ám Wegener nem érhetette meg elmélete diadalát, mert életét áldozta a kutatásért. 1930-ban egy grönlandi expedíció során, 50 éves korában nyomtalanul eltűnt. Földi maradványait másfél év múlva találták meg. Elméletének diadalára és általános elfogadására ezt követően még 30 évet kellett várni. 1952-ben a világ tudósainak összefogása alapján megszervezték a Nemzetközi Geofizikai Évet, melynek keretei közt számtalan expedíció indult a világ négy sarka felé, sőt, még az óceánok mélyére is. A begyűjtött rengeteg bizonyíték lassan-lassan igazolta a megdöbbenő feltételezést, felfedezte azt az erőt, ami a kontinenseket mozgatja – ezzel meggyőzve az utolsó kételkedőket is. Földünk kérge és belseje igen aktív, ám ennek a mozgásnak a sebessége emberi léptékkel nem mérhető: a leggyorsabb kontinensek is legfeljebb évi 10 cm-es sebességgel vándorolnak. Ahhoz, hogy mondjuk a budapesti Gellérthegy a leggyorsabb kontinensek sebességével „száguldva” leérjen Pécs jelenkori helyére, legalább 2-4 millió évig kellene ücsörögnünk a Szabadság-szobor tövében. Ennyi időnk azonban nincs. A mi életünk metronómja ennél sokkal gyorsabban ketyeg.

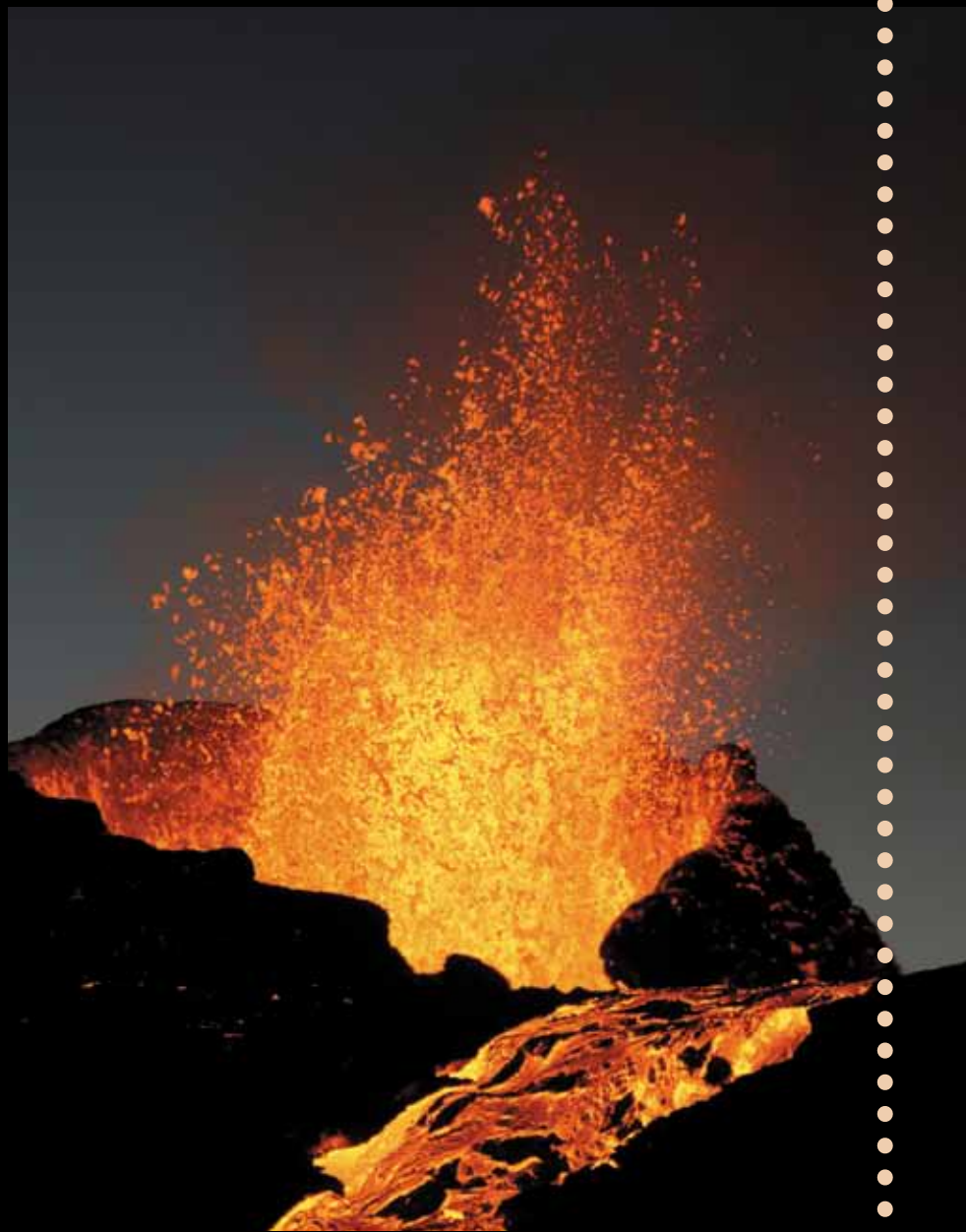
**Nem a fa,
annak magvai,
vagy állatcsordák
utaztak,
hanem maguk
a kontinensek!
– kiáltott fel
a lelkes
meteorológus.**

Persze most jogosan kérdezed tőlem: ha ez így volt a múltban, így lesz-e a jövőben? A távoli jövőben tovább úszkálnak a földrészek? A válaszom egyértelmű: igen! A föld mélyében zajló folyamatok ugyan lassúak, de nagy biztonsággal kiszámíthatók. Ezek alapján állítjuk, hogy a távoli jövőben Földünk egészen más arcát mutatja majd az akkor felszínét taposó élőlényeknek. Ötven millió év múlva Afrika észak felé tolódása bezárja a jelenlegi Földközi-tengert, ami egyszerűen eltűnik, ugyanakkor Afrika jóval északabbra tolja a mai Spanyolországot, pontosan a jelenlegi Anglia földrajzi szélességére. Ausztrália ugyancsak észak felé sodródik majd. Az Atlanti-óceán tovább nyílik,

és a két Amerika még nyugatabbra kerül. Az Antarktisz elmozdul a déli sarkról, és észak felé úszik, követve Afrikát.

És kérdés kérdés hátára zuhog most a szádból: a Holdon is vándorolnak a kőzetlemezek? És a Marssal mi a helyzet? És más naprendszerek bolygóival? A válasz kiábrándító és felemelő egyben: jelenlegi tudásunk szerint a Föld nevű bolygó az egyetlen a Naprendszerben, ahol a kontinensvándorlás, azaz geológus szakkifejezéssel élve, a lemeztectonika jelensége, tehát az izgó-mozgó és vándorló kontinensek kialakultak. A folytonos változás, a megújulás nemcsak az életnek, de a Föld nevű bolygó élettelen világának, kőzetfelszínének ugyancsak alapvonása. Ha Földünk felszíne évmilliárdok óta nem ilyen lenne, ha nem lettek volna az izgó-mozgó kontinensek, bizony ma mi sem beszélgethetnénk erről...

BUJTOR LÁSZLÓ



>> UTAZÁS A HOLDRA

Utazás a Szaturnuszig és vissza



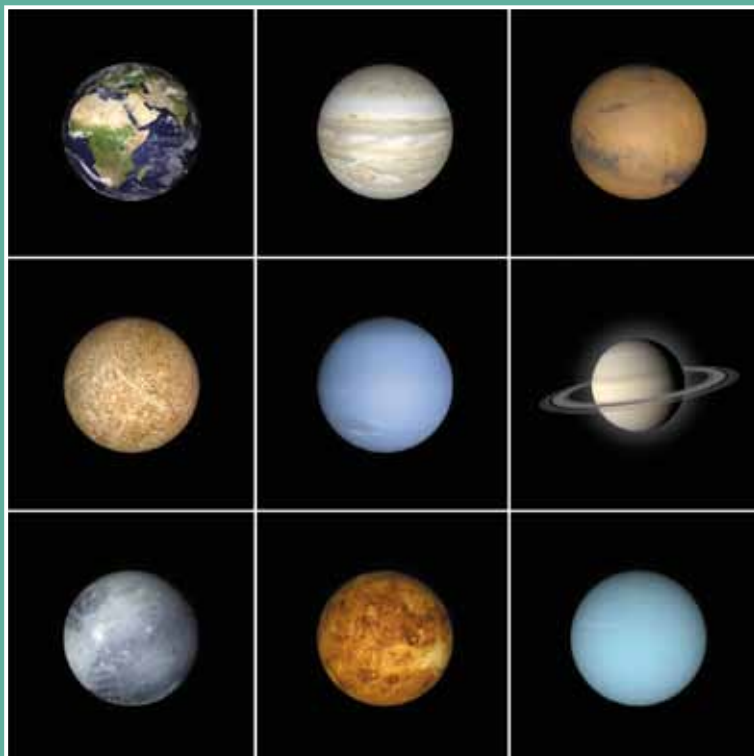
Már a kisbolygók miatt is érdemes volt eljönni erre a fantasztikus útra! A vörös Mars és a Naprendszer legnagyobb bolygója, a Jupiter közötti övezetben százezer, sőt, milliószámra keringenek a furcsábbnál furcsább alakú, kisebb-nagyobb sziklák, némelyik viszonylag szabályos, a másik legfeljebb kutyacsonthoz hasonlítható.

– Nézzétek csak – mondta a professzor –, ez az Aquincum nevű kisbolygó. Magyar csillagász fedezte fel! Tudom, akár éveket is eltölthetnénk itt álmélkodva-báméskodva, de indulnunk kell tovább, hiszen még hosszú az út a gyűrűs bolygóig. Sajnos, a legnagyobb bolygót, a Jupitert most nem ejthetjük útba, de ha visszatértünk, távcsővel azért megnézhetitek: az év utolsó hónapjáig látható napnyugta után a nyugati égbolton. És meglátjátok, a Szaturnusz, ahova éppen igyekszünk, roppant érdekes!

Meg is láttuk, hetekkel később. Ahogy elhagytuk a kisbolygók övezetét, egy ideig nem találkoztunk sok érdekességgel, de amikor a Szaturnusz már többnek mutatkozott egy pöttynél, és mikor növekvő korongja mellett immár gyűrűje is napról-

napra kivehetőbb lett, minden figyelmünket lekötötte. Hát azok a gyűrűk! Mintha számtalan apró szálból álltak volna össze – vagy kerekedtek volna ki –, mintha egy óriás fémlemezre hegyes körzővel árkokat szántottak volna.

– Nem szálak azok – magyarázta a professzor –, csak innen tűnik úgy. Valójában sok-sok milliónyi apró, néhány méterestől a porszemnyi törmelékig terjedő apró sziklából, jégtömbből áll. Mindegyikük mint apró hold kering a bolygó körül. A Szaturnusznak persze vannak igazi holdjai is, nem is kevés: több mint hatvan! Mivel ezek sokkal nagyobbak, mint a gyűrűt alkotó részecskék, tömegvonzásukkal befolyásolják, hogy az apró törmelék hol keringjen. Terelőhold a nevük, mert úgy ügyelnek ezekre az apróságokra, mint terelőkutyák a jószágokra... Az a sárgás színű hold amott a Titán, a Szaturnusz legnagyobb holdja. Nemcsak a bolygó holdjai között a legnagyobb, de akár bolygóként is megállná a helyét, hiszen mintegy 5000 km az átmérője, vagyis majdnem másfélszer nagyobb, mint a mi Holdunk.



Nézzétek meg alaposan, de ne várjátok, hogy a Föld holdjának felszínéhez hasonlókat láthattok! Sűrű, számunkra mérgező gázokkal teli légkör burkolja be, a benne lévő felhőktől sosem láthatjuk a felszínt.

Egy hét múlva, utunk befejezéseként olyan látványban lehetett részünk, amelyre nem is számítottunk. Hajónk éppen elbújni készült a bolygó árnyékába, vagyis sötétbe burkolózni a Nap sugarai elől a bolygó mögött. Alig fél óra elteltével a Nap fénye kihunynt a hajóban, ugyanakkor felragyogott egy jóval halványabb, sejtelmes fény, és ahogy az ablakon a bolygó sötét korongja mellé néztünk, feltűnt a hátulról megvilágított gyűrű, amelyen átszüremlett a távoli Nap fénye – a bolygó sötétjéhez

képest a derengő gyűrűrendszer valósággal szikrázott. Mint a holdbéli napfogyatkozásor, ismét olyan jelenséget figyelhattunk meg, amit előttünk ember még nem látott. Gyönyörű volt!

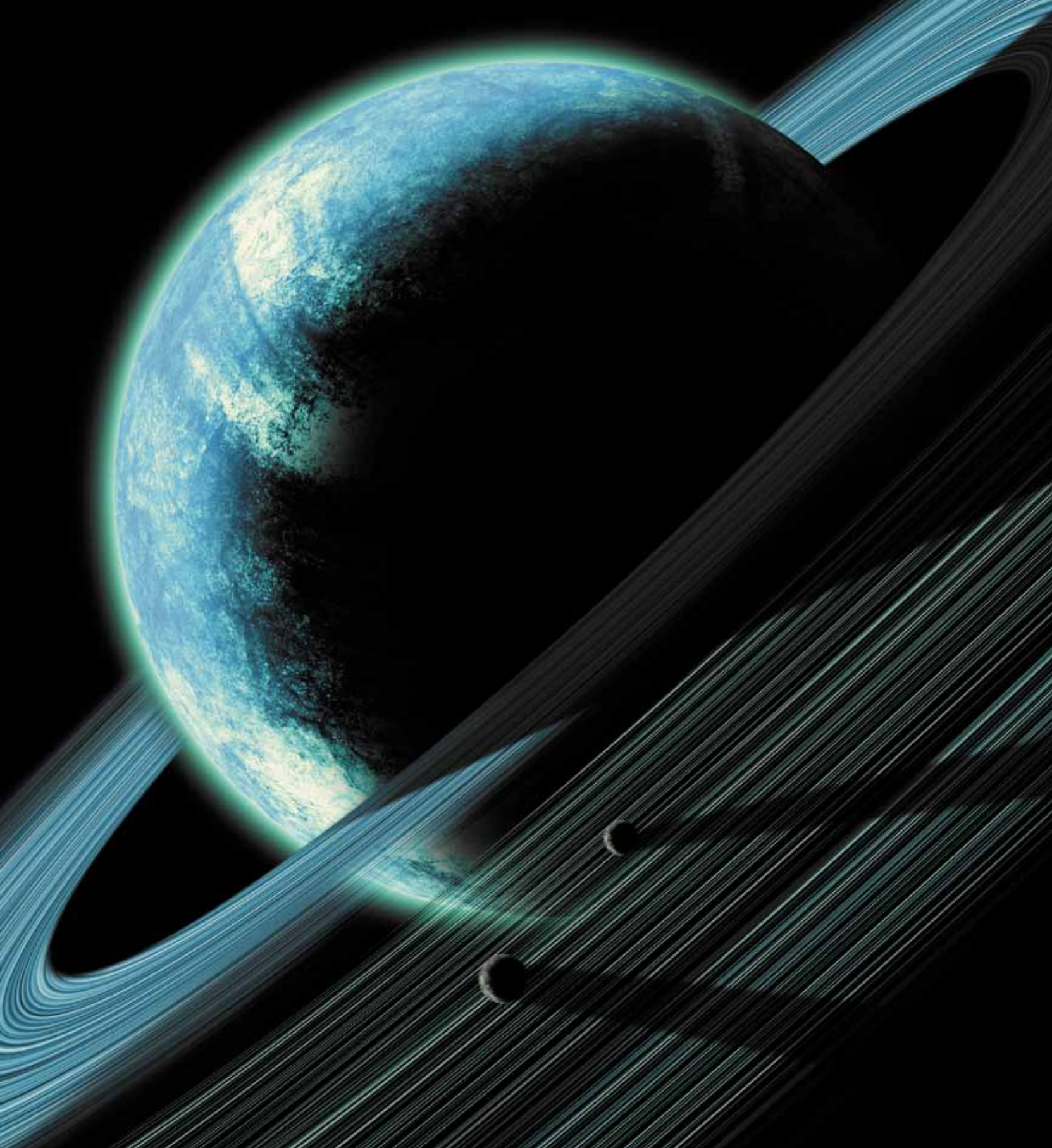
Másnap professzorunk is emlékeztetett erre:

– Olyan messzire jutottunk a Naprendszerben, ahová előttünk ember még sosem. Gratulálok a világraszóló teljesítményhez! De gondoljunk arra, hogy sok százezer ember együttes munkája tette mindezt lehetővé, és emlékezzünk azokra is, akik az űrhajózás kezdetén próbálkoztak ezzel az akkoriban még igencsak veszélyes kalanddal. Holnap reggel hajónk elindul vissza a Földre, hisz feladatunkat elvégeztük, és különben is, fiatal barátainkat várja az iskola... (Ezért ugyan kár lenne annyira sietni – gondoltuk).

Ahogy közeleedtünk a Földhöz, valahogy egyre nyomottabbá vált a hangulat, pedig jó érzés volt alig másfél héttel a leszállás előtt már megpillantani a távcsőben szülőbolygónkat, és mellette hűséges égi kísérőjét. Az érkezés előtti estén professzorunk furcsa zavarban, köhécselve kezdett mondókájába:

– Nem is tudom, hogyan kezdjem... holnap megérkezünk. Remélem, élveztétek az utazást, és... és... hát mit tagadjam?!... megkedveltelek mindannyiótokat. És hiányozni fogtok. De talán nem felejtitek el, amit együtt láttunk. És sok mindent otthonról is megnézhettek, újra és újra, ahányszor csak akarjátok. Kérlek benneteket, mutassátok is meg szüleiteknek, barátaitoknak – vigyétek el őket is a miénkhez hasonló képzeletbeli utazásra a Világmindenségbe. Nagyon sok ember van, aki még sosem nézett életében távcsőbe, nem csodálta meg a Holdat vagy bolygótestvéreinket – ugye, most már segíteni tudtok nekik?

MOLNÁR PÉTER

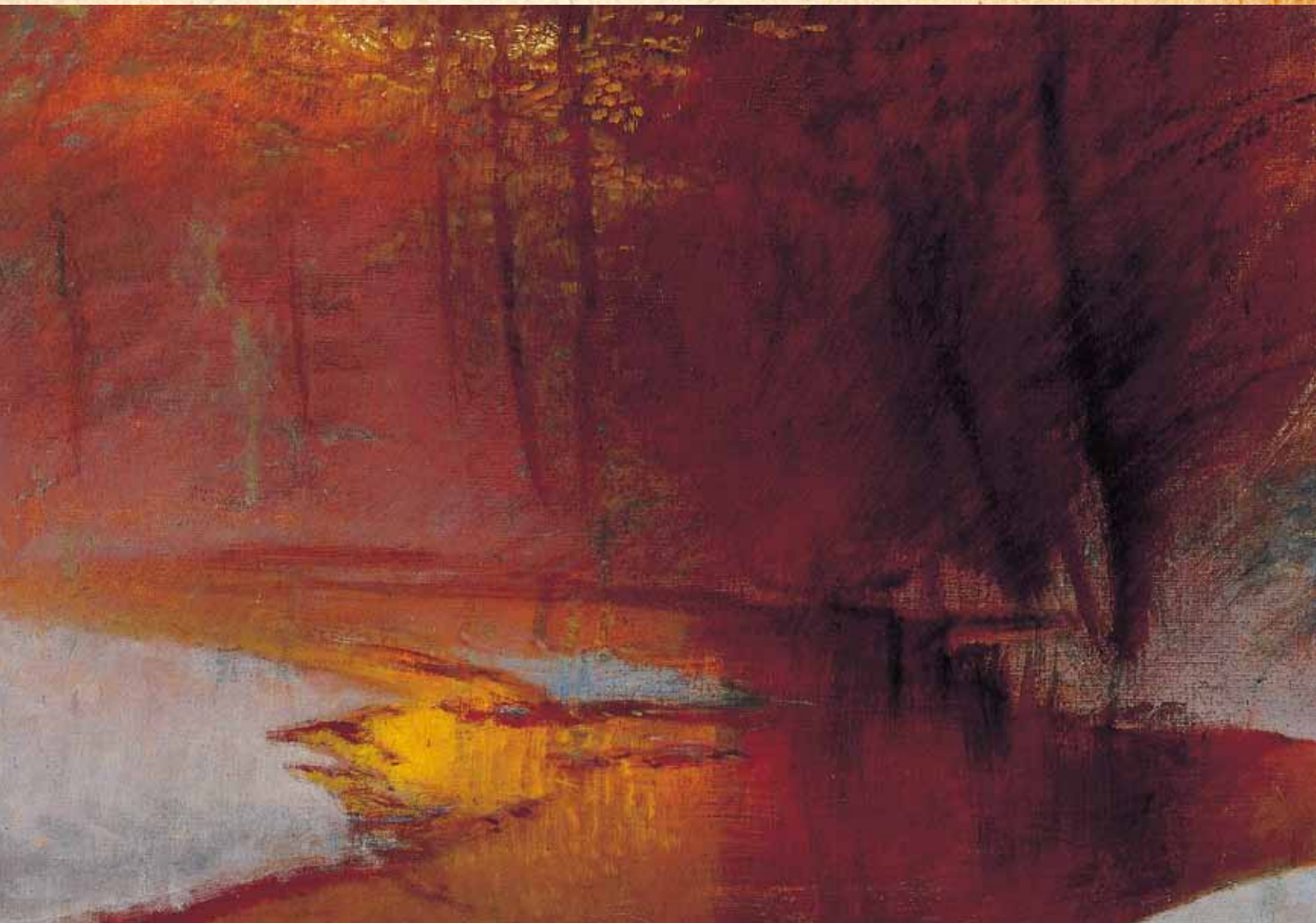


>> NÉZZÜK EGYÜTT

Mednyánszky László képeit!

Csontváry Kosztka Tivadar, Nagy István és Rippl-Rónai József képei után most a hozzájuk hasonlóan nagy festőművész, Mednyánszky László képeiben gyönyörködjünk, és próbáljuk világának néhány összetevőjét is megnevezni – megérteni!

1852-ben született Beckón, nemesi családban (báró volt), apja és két nagybátyja részt vett a szabadságharcban, az idősebbet a bukás után kivégezték, a fiatalabb halálra ítéltén külföldön bujdosott, apja otthon rejtőzött. A kisfiú



a birtokon nőtt fel és a híres beckói várban, melyet a legenda szerint a család őse, Stibor vajda építtetett bolondja számára. A gyereket mérnöknek szánták szülei, de hamar megmutatkozott festői tehetsége; Münchenben, majd Párizsban tanult, itt volt első és egyetlen kiállítása, 1897-ben.

Sokat vándorolt, utazott, bejárta Franciaországot, Olaszországot, Dalmáciát, s ha tehetett, gyalog. Kalandos életet élt, Párizsban rongyszedőként, Marseille-ben (márszej) kikötői munkásként figyelte a köznapi történéseket, vonzódott a szegények, kiszolgáltatottak világához, akárhol is járt, pénzzel is segített (amivel sokan visszaéltek). Hatvankét évesen tudósítóként ott volt az első világháborúban – műveinek jelentős csoportja (a tájakat és szenvedő férfiakat bemutatók mellett) a katonaképek. Elszegényedve, nyomorúságos körülmények közt halt meg Bécsben, 1919-ben.

Nézzük a *Zuzmarás erdőt* a festő rendszeresen vezetett naplójának egyik bejegyzését meggondolva: *Hidat kell építeni a véges és a végtelen között... – írta. – Minden az enyém, amit élénken el tudok képzelni, a tényleges birtokbavétel fölösleges.* A képzelet természetesen minden festőnél kulcsszó, de másként. Mednyánszkyt az élet, a világ egészének működése, az ember és a természet *egysége*, és ezen belül az *ellentétek* feszülése izgatta. A *Zuzmarás erdőben* is ezt csodáljuk: az egyszerre káprázatos, finom rajzolatú, tükröződő táj titokzatos szépségét, ami már-már félelmetes is, hiszen a végtelen erdő, víz, fény megjelenése egyszerre vonzó és borzongató. Hasonlóan egy jégvirág szépségéhez. A táj nála mindig önarckép. Hangulatkép. Az *Aranyló fények a téli erdőben* egyetlen ragyogás, tűz és jég. Színei szerint is álomszerű, mesés. Fény és homály együtt.

Te mit mondanál rá?

A *Verekedés után* a legerősebb, drámai hatású műveinek egyike. Sajnáljuk a fájó könyökét szorító, dacosan megfeszülő fiút, szenvedőnek, de félelmesnek is látjuk, vadnak, aki alig tud uralkodni indulatain. A tartása, arckifejezése, és a kép színei hatnak ránk. Mednyánszky szerint: *Van egy rozsdavörös, barnás piszkosvörös, amely a legnagyobb mértékben izgatja az idegeket. Van ebben a színben valami fenyegető, kiújílt ha más piszkosszürke és meleg színek veszik körül.* Igazat adhatunk a festőnek?



>> KÉPZELNI LEHET

Porka havak

Képzeljünk el – mert képzelni lehet – egy igazi, zimankós, nagy telet! Öltöztessük jégpáncélba a folyókat és tavakat, az árkok vizét, a legkisebb pocsolyákat is. Aggassunk zúzmaraboákat az ágakra, jégcsapokat az ereszekre, függesszünk degeszre tömött, sötét felhőket az égre. Végül zúdítsuk a világra a zord Északi Szelet, s aztán rajta: *Pilinkézz, porka hó, szitálj, fehéredjék a barna táj.*

Ha kész a díszlet, jöhetnek a szereplők. Mikor a havazás alábbhagy, mozgó fekete pontokat pillantunk meg a távolban. Lassan növekedve közelednek a fehér domboldalon. Ugyan miféle szerzetek? Állatok? Emberek? Két lábon járnak, de bundájuk van, kifordított állatbőrökbe öltöztek. Még a két karácsony között járunk – december 25. nagykarácsony, újév a kiskarácsony –, lehetnének betlehemesek is. De nem azok. Nincs náluk fából-szalmából eszkábált templomocska, és fehér papírsüveges angyal se jön velük. Rendületlenül tapossák a havat vásott csizmájukban, bocskorukban, s ha lábnyomaikat visszafelé követjük az időben, száz évnél is messzebbre kell mennünk.

A jövevények regeseknek, regösöknek, Szent István szolgáinak mondják magukat. Cserfakéreg bocskorukról, hajdinaszár köntösükről énekelnek, s hogy lefagyott kezük-lábuk a hidegben. Fejükön molyrágta kucsma, tökkolop, széles karimájú, ősi pásztorkalap. Nagy zajt csapnak. Láncozott bottal döngetik a földet, kolompolnak, kettősfurulyán furulyálnak, köcsögdudát bőgetnek. Bekéreznek a házakba, *mondjuk-e vagy nyomjuk?* Jövetelük mágikus célt szolgál: bőséget, termékenységet varázsolnak. A gazdának *két kis ökröt, két kis béröst* kívánnak, és *arany ekeszarvat, arany ustornyelet. Egy hold földön száz kereszt rozstot, száz kereszt búzát, száz kereszt árpát.* Az asszonynak *egy tyúk alatt száz csibefiat, egy lúd alatt száz libafiat.* Majd a párokat regölik össze: *egy szép legényt és egy szép leányt, hogy pöndörödjenek, mint a cica farka.*

A regelés vagy regölés téli napfordulóhoz kötődő szokása már kiveszőben volt a 20. század kezdetén, amikor ezeket a fiúkat lefényképezték Garaboncon. Az ősi dallamok, szövegek azonban fennmaradtak, főleg Vas, Zala és Somogy megye falvaiban.

A dunántúli reges énekek különös lény képét idézik fel: a *Csudafjú szarvasét*. Kis, kerek pázsiton legelészik, agancsának ága-bogán *gyújtatlan gyullad* ezer misegyertya. Könnyű felismerni benne a kereszténység előtti hitvilág csodaszarvasát, az ázsiai népeknél a csillagos ég jelképét. A titokzatos refrén – *haj, regő rejtem* – jelentésén azonban ma is vitáznak a néprajz és a nyelvészet tudósai.

Egy fényképen a bundás fiút, a *bikát*, láncon vezetik. Még régebbi időkben bizonyára maszkot is viselt, de ennek már nincs nyoma nálunk. Csak a szomszéd népek téli szokásaiban találkozunk álarcos állatalakoskodással.

A regölést Erdélyben is ismerték. Karácsony másnapján a fiatal házásokat keresték fel a legények. Az *Ószékely regesek dala* – akár egy film képsorai – felidézi a részleteket. Soronként visszatérő refrén érzékelteti a dobbanó

Regösök, Garabonc (Zala megye)
Seemayer Vilibáld felvétele, 1900
(Néprajzi Múzeum, Budapest)



lépéseket és a történesek pergő ritmusát. *Porka hava hulladoznak, de hó reme róma. / Nyúlak rókák játszadoznak, de hó reme róma.* Így kezdődik a közvetítés a regések másfél-száz év előtti vidám bevonulásáról a faluba, Sándor Ferenc udvarára, ahol rakott házat találnak. Vetött ágyban alszik a jámbor gazda és felesége, közöttük páris gyermek fekszik. *Serkentgeti apját, anyját, mert eljöttek a regések, akik azonnal a jussukat követelik. Régi törvény, nagy rőtt ökör, de hó reme róma. / Annak fele regeseké, éneklük.* Nekik jár a fából faragott ökör szarváról a sült percc, a hátán átvettett hatvan kolbász, és a farka bojtjára akasztott korsó ser fele is. A háziaknak csak a faökör fülébe dugott aprópénzt és farában a magyarót hagyják. Végül csúfondárosan megfenyegetik a gazdát: ha nem ereszti be őket, bekötözik az ajtaját, s végezheti odabent a dolgát.

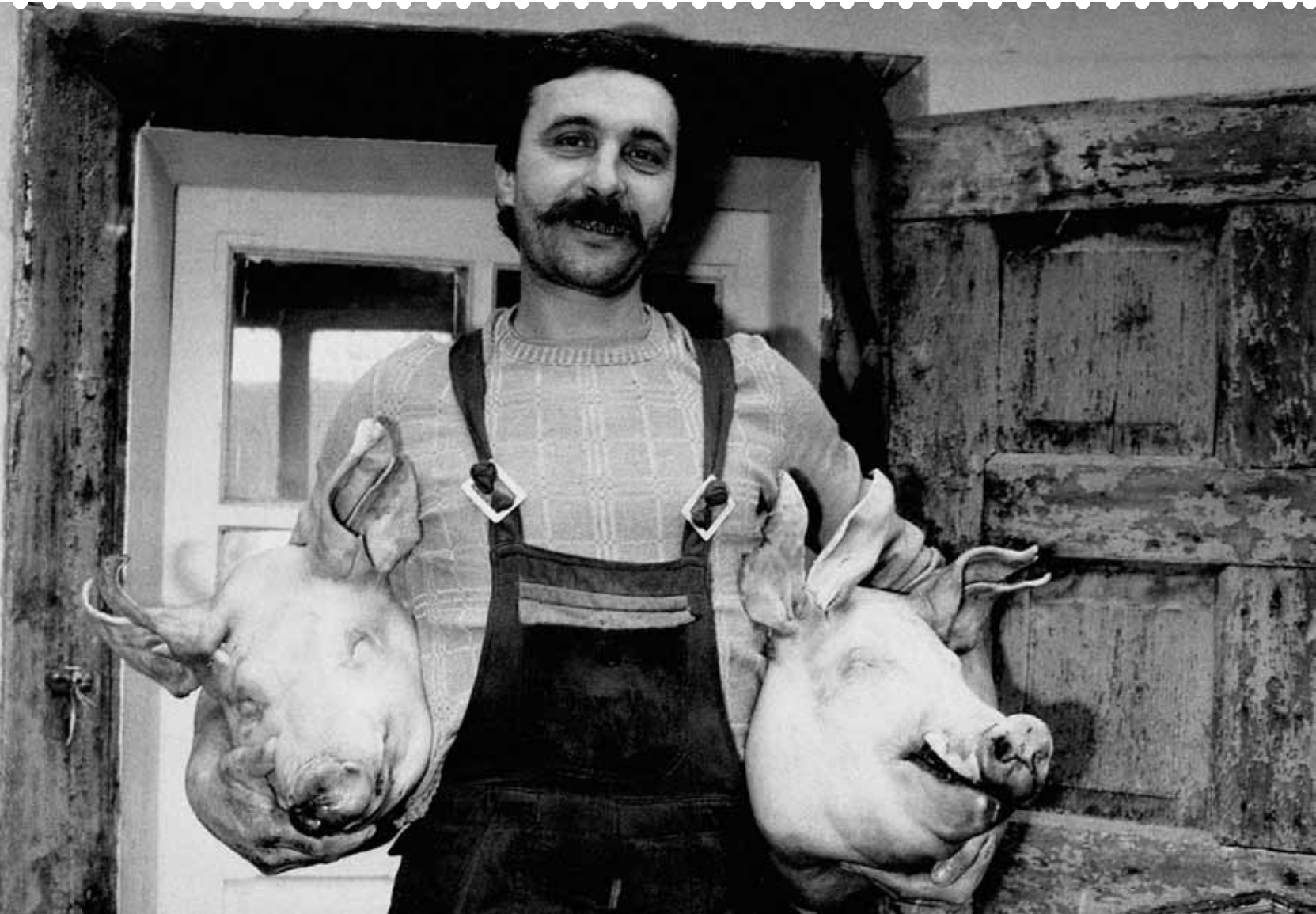
A regéseket természetesen beengedik. Odabent elmondják a jókívánásokat, esznek-isznak, azután továbbállnak az adományokkal. Bundás, bekecses alakjuk beleolvad a téli ködbe, nyomukat porka havak lepik, ám énekük kihallik a jeges szél dudálásából. A népszokások költészetén nem fog az idő.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

>> KÉPES BESZÉD

Ha december, akkor disznótor...

Horrorisztikus jelenetek sorozatából áll egy-egy disznóölés – mégsem tiltják el a falusi gyerekeket szüleik a gyakran másfél–kétmázsányira föl hizlalt sertés kivégzésének látványától. Ellenkezőleg: a család apraja-nagyja, sőt, a szomszédok és a barátok is segédkeznek a hagyomány szentesítette, véres szertartáson. Az áldozatot senki sem sajnálja, hiszen azért hizlalják a vetést föltúró, kártékony vaddisznó háziasított utódját, hogy télvíz idején elegendő hurka, kolbász, sonka, szalámi, szalonna, oldalas töltse meg az éléskamrákat.



A képen látható böllér – az állat leszúrására és földarabolására szakosodott hentes – olyan elégedetten mutatja föl két áldozata levágott fejét, mint az öntudatos vadász a trófeáit; pedig ő nem a szoba falára kiakasztható agyarat vagy agancsot, hanem a kocsonya fő alapanyagát tartja a kezében.

Talán azért született annyi durva vicc és lealacsonyító képzettársítás a disznók rovására – még irodalmi művekben is –, mert az ember csak így tudott felülkerekedni háborgó lelkiismeretén, amiért kizárólag táplálékforrásnak tekinti a szűkös-bűzös ólba kényszerített, mozgáshiányos életre kárhoztatott, balvégzetű állatfajta, amelyet például a zsidóknak vagy mohamedánoknak – „tisztátalanság” miatt – tilos is fogyasztani.

A nagyüzemi sertésfeldolgozók és a vágóhidak korában már faluhelyen is ritkábban vágnak háznál disznót – de ahol mégis, ott azért megadják a „végtisztességet” a lakomaasztalon föltálalt áldozatnak. Tornak nevezik a november 30-a után, „Disznóölő Szent András” napjától mind gyakoribb disznóvágást követő vacsorát. A háziak és vendégeik az egész napi kemény munka (a pörkölés, a feldarabolás, a töltés, a tartósítás) után evéssel-ivással, az „egy kolbász – egy nóta” menetrendet követve temetik magukba az áldozati állat testét. Sok helyütt cigányzenészek húznak tust a leölt disznó emlékére.

A középkor vége óta a társas együttlét kivételezett ünnepei közé számított faluhelyen az alakoskodó játékokkal, adománygyűjtéssel egybekötött disznótör. Bohócnak, medvének, cigánynak, krampusznak vagy mátkapárnak öltözve járták a maskarások a torozó házakat, rigmusos mondókákkal kérve kóstolót a vacsorából. A jószívű vidékiek a városban éhező rokonaikról is gondoskodtak. József Attila így nyugtázta 1933 decemberében Etus nővére ínycsiklandó küldeményét:

*Vásárhelyről disznó jó,
fazekunkban disznó fő,
hurka, kolbász, májas, véres:
izlik annak, aki éhes –
ahogy futnak szagos percek,
ütemükre hurka serceg, [...] szánk zsiros mosolytól fényes,
ahogy rád gondolunk, édes.*

A reform-étrend még nem szorította ki a magyaros konyha ízeit. Újabban böllér-fesztiválokon és kolbásztöltő-versenyeken ápolják a sertésfeldolgozás ősi hagyományait. Csakhogy a tömegrendezvényeken éppen a családiasan meghitt búcsúlakoma és a disznóáldozat lelkiismeret-könnyítő végtisztességének emléke merül lassanként feledésbe.

VALACHI ANNA | Fotó: HORVÁTH DÁVID



Gyertyaöntés otthon

Hosszú téli esteken a gyertyaláng fénye barátságos kuckóvá változtatja a szobát. Az egyiptomiak már i. e. 3000-ben készítettek gyertyát méhviaszból, a régi kínaiak pedig bálnaszírt használtak. A mai bolti gyertyák paraffinból készülnek, de az egyszerűség kedvéért nevezzük viasznak alapanyagunkat.

Karácsony idején a saját készítésű gyertya kedves ajándék lehet. Mielőtt nekifogtok, tudnotok kell, hogy a viasz nagyon gyúlékony anyag, ezért **csak felnőtt felügyelete mellett dolgozzatok!**

A legalkalmasabb hely a konyha, mert a viaszt melegíteni kell. A konyhaasztalon vagy a pulton kényelmesen dolgozhatunk. Szükségünk lesz:

- újságpapírra: a kifröccsent viaszt nehéz feltakarítani, ezért az asztalt takarjuk le több rétegben;
- két edényre: a viaszt gőz felett a legbiztonságosabb felolvasztani. Az alsó fazékban forraljuk a vizet, a tetejére tegyünk nyeles vagy füles edényt;
- három csomag háztartási gyertyára;
- négyzögletes papír tejesdobozra: ez lesz az öntőformánk;
- a díszítéshez szárított narancskarikákra, virágokra, falevelekre vagy kavicsokra, kagylókra;
- étolajra az öntőforma kikenéséhez;
- néhány egyszerű eszköze: hurkapálcika, ragasztószalag, olló, vonalzó, filctoll;
- és egy pár konyhai kesztyűre.

Ha megvan minden, hozzá is kezdhetünk. Érdeemes egyszerre több gyertyát készíteni. Miután letakartuk újságpapírral a munkafelületünket, előkészítjük az öntőformát. A kiöblített tejesdobozt az aljától 8-10 cm-re filctollal körberajzoljuk, levágjuk. A ragasztószalaggal megerősítjük a doboz alját, sarkait, a vágott szélét. Majd belül vékonyan kikenjük olajjal, hogy a gyertyánk ne tapadjon bele.

Az öntőforma közepére kanóc helyett egy kész gyertyát állítunk. A gyertyán bejelöljük az öntőforma magasságát. A jelölést a kanócos végétől kezdjük, de a csúcsosodó véget nem számoljuk bele. Éles késsel vágódeszkán levágjuk a megfelelő méretre, hogy csak a csúcsa lógjon ki a formából. A kiválasztott díszítéseket próbáljuk bele az öntőformába: nézzük meg, hogyan mutat a legjobban. A levágott gyertyát állítsuk a forma közepére, ellenőrizzük, hogy a méret megfelelő-e, majd a díszítéssel együtt tegyük félre.

Most jön a viasz olvasztása. Az alsó edényt kétharmadáig feltöltjük vízzel, felforraljuk, majd takarékra tesszük. Amíg a víz melegszik, a háztartási gyertyákat feldaraboljuk, beletesszük a másik, füles edénybe, és a forrásban levő víz fölé helyezzük. A meleg hatására a gyertyák felolvadnak. **Nagyon fontos, hogy soha ne hagyjuk őrizetlenül a melegedő viaszt!**





A viaszban úszkáló kanócdarabokat a hurkapálca segítségével kivesszük. Konyhai kesztyűben megfogjuk az edény fülét, és a tejesdobozt felöntjük a viasszal. Az edényt lehúzzuk a tűzről.

5–10 perc múlva a viasz megbőrösödik, dermedni kezd. Késsel lazítsuk fel a megdermedt réteget, aztán az öntőformából a viaszt öntsük vissza az edénybe, a többi viaszhoz. Az edényt tegyük a tűzre melegedni. Tejesdobozunkban alul és az oldalán vékony viaszréteg maradt. Ebbe nyomkodjuk óvatosan a díszítéseket, és állítsuk középre a méretre vágott gyertyát. Ha kavicsot, kagylót, tehát a viasznál nehezebb díszítést használunk, szórjuk a doboz aljába kb. fele magasságig, de előbb a méretre vágott gyertyát állítsuk középre.

Az újra felmelegített (80°-nál nem melegebb) viasszal megtöltjük az öntőformát. Öntsük lassan, egyenletesen. Ha a díszítéshez a viasznál könnyebb anyagot választunk, pl. szárított virágokat, előfordulhat, hogy a felszínre úsznak. A hurkapálca segítségével ezeket igazgassuk vissza a helyükre. Az edényt húzzuk le a tűzről, tegyük félre, mert még szükségünk lesz a viaszra.

Fél óra elteltével a gyertya teteje behorpad, tehát fel kell öntenünk az eredeti szintig viasszal. Gőz fölött melegítsük meg ismét a maradék viaszt, hurkapálcával több helyen szúrjunk a gyertya tetejébe, majd óvatosan öntsük fel újra az öntőformát. A maradék viaszt ne a konyhai lefolyóba, hanem üres margarinos vagy tejfölös pohárba öntsük. Megszilárdulás után könnyen kivehető, és a következő használatig papírzacskóban tárolható.

Már nincs más hátra, mint hogy megvárjuk, míg a viasz teljesen megszilárdul: ez legalább 4–6 óra. Ha már tapintásra is hideg az oldala, óvatosan fejtsük le a dobozt a gyertyáról. Ne keseredjünk el, ha a díszítés nem látszik eléggé, mert utólag is tudunk rajta segíteni. Fazékban melegítsünk annyi vizet, hogy a gyertyánkat teljesen belemeríthessük. Felnőtt segítségével a gyertyát kanócánál fogva mártjuk a forró vízbe, hogy a felületéről leolvadjon a viasz, és előtűnjenek a díszek. Óvatosan tegyük a gyertyát alufóliára, és várjunk, amíg teljesen megszilárdul. Fényesebb lesz a felülete, ha nejlonharisnyával átdörzsöljük.

A Szitakötő honlapján további segítséget kaptok különleges (lyukacsos vagy szivárványszínű) gyertyák készítéséhez. A legszebb munkákat fotózzátok le és a képeket küldjétek el, hogy a honlap galériájában bemutathassuk!

KRICSFALUSSY BEÁTA

Szép ... a jégvirág

Nem tudok úgy álmélni, meg persze mesélni se, hogy közben rágódok magamban, s mintha akácleveleket tépdésnék, egyre kérdezgetem: mondjam... ne mondjam... kicsit módosítsam... kicsit sem? Nem, így nem megy. Sokkal egyszerűbb, ha megkérlek, gondoljuk meg újra legutóbbi állításomat: csakugyan igaz, hogy van, ami, *akárhogy nézzük, szép?* Ne siess a válasszal! Lehet, hogy van, ami önmagában *mindig szép* – így a jégvirág is –, mégis, éppen az ilyen gyorsan-könnyen elsikló pillantások vezetnek félre, s talán a legszebb élőlények és tárgyak esnek elsőként áldozatul. Hiszen szép egy ámuló gyerekarca, a nyíló rózsza, a naplemente, a csillagos égbolt, a szivárvány... ne hidd, hogy gúnyolódok! Mindez valóban szép, noha tapasztalom, és biztosan már te is tapasztaltad, milyen könnyű *giccse* változtatni.

A felszínesség, a meggondolatlanság, a hatásadás, a valódi érzelmek helyére benyomuló érzelgősség hamissága a giccs. Amikor valami túl színes, túl kerek, túl édes – émyegős! Olcsó külsőség, ócska vagy egyenesen hazug bensőség. Vigyázz, meg ne környékezz, el ne ámítsd! Még azt se hidd el, hogy csupán ízlés kérdése: egyik embernek ez tetszik, a másikkal meg az, tehát giccs nem is létezik! Mert nagyon is létezik, és roppant veszélyes. Ha arra gondolok, mennyi

giccs tolakszik majd feléd, legszívesebben csodafegyverekkel és védőöltözékkel szerelnék fel, mintha gonosz óriással vagy sárkánnyal készülnél megmérkőzni. És ez még a mesebelinél is megpróbálabb: ugyanis a giccs ellen egész életedben, szakadatlanul küzdened kell – ha csak nem akarsz lemondani arról, hogy saját, valódi érzéseid legyenek, s észrevedd az igazi szépséget.

De miért is riogatlak, mikor azt ígértem, a jégvirág szépségéről mesélek?

Egyáltalán: láttál már jégvirágot? Nem jégvirágról készült fotót vagy festményt, nem is mesterségesen előállított képződményt, hanem magát a jégvirágot? Akárhogy töröm a fejem, én bizony csak jégvirág-kezdemenyekre vagy töredékekre emlékszem, pontosabban az emlékképeim alig hasonlítanak az árusított-reklámozott jégvirágképekre. Amit – és csak nagy ritkán – ablaküvegen láttam, az sokkal szabálytalanabb. A valódi természeti tünemény jóval nagyobb szabadságot ad nézőjének. A jégkristályban virágformákat is felfedezhetek. Nézd csak! Ez százszorszepesterű, az a bodzavirághoz hasonló, ez meg nem is virág, inkább csipke... vagy levélerezet, talán hatalmas fa gyökere, ott meg a vonalak erdővé sűrűsödnek... ezt mintha puha

papírból vágtuk volna, holott csillog, szikrázik.

A jól szigetelt ablakokon nemigen találkozhatasz jégvirággal. Gyakoribb, hogy csak bepárasodik az üveg, és ujjaddal mindenfélét írhat-s rajzolhat-s rá. Ahhoz, hogy a fagypont alatti külső levegőt a benti melegtől elválasztó ablakon jégvirág jelenjen meg, még az is szükséges, hogy a sima üvegen legyen valami, amibe a kristálycsírák „kapaszkodhatnak“: egy kis karcolás vagy por – valami, ami a simaságot, talán láthatatlanul, megbontja, s egyben kijelöli a fagyott pára mintáját. Olyan mintázatot – s nekem ez a leggyönyörűbb benne –, ami egyszerre tűnik megtervezett alkotásnak, de remegősen esetleges is: kristály-kemény és játékos. A rácsszerkezetekbe sokfélét beleképzelhetsz.

Amikor a Szitakötő első számában a káposzta szépségét mutattam, arra gondoltam, az első pillanatban meghökkensz, de hát látnivaló: szép. Az undorítónak tartott pók kecsességét, ugye, már komolyabb feladat volt észrevenni? Ahhoz meg, hogy rácsodálkozz a repülőre, furcsa tudás is kellett, hiszen a szép érzetét rejtélyes, ősi vágyak táplálják. De nem kétséges: mindezeknél nehezebb meglátni a jégvirág szépségét, mert ehhez az álszépségek egész szövvényén kell utat vágnod. Hidd el, megéri!

Kétszáz évnél is régebbi a bölcs felfedezés, hogy az szép, ami érdek nélkül tetszik. Vagyis amit nem akar senki eladni, rád sózni, s amiben te sem azért gyönyörködsz és kívánod, mert olyan sok mindenkinek szép és kívánatos.

Ha pedig önállóan, mert meggondoltan látod a legkülönbélebb dolgokat és lényeket szépnek, jövőre arról gondolkodhatunk, mi minden jó... Jó, mondjuk... sírni? Bizony, néha nagyon jó és nagyon szükséges!

Ugye, velem tartasz?

LEVENDEL JÚLIA



Hanyatt és hason

Az eset

Hanyatt Ló háton feküdt, szenvedett.
Sírva nézte a futó csillagot,
hulló esőt és szikrázó eget.
(Néha jótételek adtak abrakot.)

Egy gonosz varázsló bánt el vele,
mert a ló aranyló alkonyatkor
árkon szökellvén (boldog aranykor!)
hátáról porba hullajtotta le.

– Ess hanyatt! – bődült rá kászálódva
esett ura, míg porolta magát,
s a ló azóta sorsfordulóra

vár, remél akármilyen szabadulást
(lenne négy lábon ezernyi dolga),
s újra ledobja (fejben) mágusát.

A visszaeset

Hetedhét Elemér
csudálkozva látta,
négy láb mered elé
könyörgőn kapálva.

– Hátadon fekszől? Orrodba hó hull!
Talán csak nem vagy odaragasztva?
Mondok varázsszót, tudok mágusul:
ABRAKOD ABRA, FORDUL JAVADRA,
KÍNOD NAPJA HANYATLÓ,
SZÖKKENJ TALPRA, HANYATT LÓ!

Hanyatt Ló e rímtől
menten hanyatt esett.
Hanyatt? Négy lábára!
(S vígan elügetett.)

Hetedhét Elemér és Hason Ló

Hason Ló boldogan
hasalt a fűben,
cukrot ropogtatott
és verset olvasott.

Nicsak! Ló hason!
Az eset hason-
ló, mint egykor télen
mindjárt feleségem!

„HASADRÓL ÁLLJ FEL,
LÁBADON JÁRJ-KELJ!
Ez, izé, varázsszó!
Szökkenj, mint Hanyatt Ló!

Hason Ló bosszúsan
feltápáskodott,
arrébb ment pár métert,
és tovább olvasott.

TAMÁS KINGA

Miből van? Hogyan van?

Azt ígértem: elmesélem, hogyan és miből készül a papír. Alapanyaga a *szerves vegyületek* igen bonyolult szerkezetű tagja, a *cellulóz*, ami a növények egyik fontos összetevője, és a szerves kémia körébe tartozik. *De mi a szerves kémia?*

Emlékszel, ugye, hogy a kémikusok azt *kémelelik*, milyen az anyag belseje, a legkisebb részecskéig. Nos, a szerves kémiával foglalkozók a *szén* vegyületeit kémelelik, amelyekben többnyire hidrogén, néha meg oxigén, nitrogén vagy más elemek találhatóak: megvizsgálják a szerkezetüket, tulajdonságaikat, összetételüket. A szén az egyik legfontosabb elem a Földön, de ne csak arra a fekete anyagra gondolj, amivel fűteni lehet, meg jól összepiszkolni a ruhádat: a szén hihetetlenül változatos formákban jelenik meg. Gondolnád-e, hogy a ceruzád grafithegye és a legdrágább ékszereket díszítő gyémánt is szénatomokból épül fel? A szerves kémiának tehát jó sok kutatóvalója akad. Eredetileg azért nevezték *szervesnek*, mert úgy hitték, ezek a vegyületek csakis természetes, élő folyamatok eredményeképpen jöhetnek létre. Később a tudósok rengeteg mesterséges szénvegyületet alkottak, amelyek élő folyamatokkal nem kapcsolatosak: ezeket is a szerves vegyületek közé soroljuk.

A Földön a leggyakoribb szerves anyag a cellulóz, hiszen minden növényben megtalálható. De hosszú idő telt el, amíg az emberek kitalálták, hogy éppen ezt használják érzéseik, gondolataik – elsősorban az írás – rögzítésére. A mai Irak vidékén élő babiloniak négyezer évvel ezelőtt agyagtáblákra vésték törvényeiket, és a táblákat kiégették, hogy maradandóak legyenek. Addigra persze kialakultak a különféle írásjelek, amelyeket a tanult emberek mind ismertek. A Nílus völgyében termelt a papirosznövény, így az ott élő egyiptomiak annak rostjaiból préseltek vékony lapot, s arra írtak. Sok lapra volt szükségük: az alexandriai könyvtárban 700 ezer papirosztekercset őriztek. Pergamon városában megirigyelték a csodálatos könyvtárat, és hasonlóra vágytak, de papiroszhoz nem juthattak, mert a büszke egyiptomiak nem akartak vetélytársat. A pergamoniak ezért bőrből készült anyagra, *pergamenre* írtak. A kínaiak mindezeknél olcsóbb anyagot állítottak elő. Az eperfa rostjait hosszú ideig főzték, majd kövek között teljesen szétzúrták. A felhígított pépből az úszkáló szálakat finom szitán addig szűrték, amíg a kis szálak vékony réteggé álltak össze a tiszta szöveten. A lazán összefonódó anyagból

Járókelők a bozótsivatagban



Ez az utolsó palackpostám a Föld másik feléről – azt remélem, ha nemsokára meg is érkezik a tél hozzátok, és befagynak a vizek, még időben eljut hozzád, a kezedbe kerül.

Ígértem, hogy Ausztrália belsejéről írok, az itteni járókelőkről. A hatalmas földrész belseje nappal forró, éjjel jéghideg bozótsivatag. Nemigen lakható – bár a földrész őslakói már vagy negyvenezer éve élnek a hegyekben és bozótsivatagokban, és az itteni természet minden csínját-bínját ismerik. A fehér emberek mintegy 250 évvel ezelőtt érkeztek ide, és nagyon csúnyán bántak velük. Az őslakókról jövőre majd bővebben írok – most térjünk vissza a forró-jéghideg vidékhez. Ha mégis oda telepedne egy család, repülőgéppel kellene reggelenként iskolába menni olyan messzire, mintha az iskolád Spanyolországban volna, és oda járnál naponta. Ezért a népek és az iskolák a partok menti városokban telepedtek meg.

És miféle népek, mennyi fajta ember! Hogy ennek a földrésznek a lakható része telis-tele legyen gyerekek, anyával-apával és nagyszülőkkel, az kellett, hogy a világ más részeiből, ahol túl sokan vannak, ide jöjjenek az emberek lakni. Ez persze nem ment olyan egyszerűen, mert általában mindenki ott érzi legjobban magát, ahol született. Miért vándorolna el csak azért, hogy Ausztráliában többen legyenek? De ennek is – mint mindennek – magyarázata van, eléggé hosszú, sokféle, bonyolult, de ha kíváncsi vagy a történelemre, csak kérdezd bátran a felnőtteket. Másoknak meg eszük ágába sem jutott Ausztráliába menni, mégis ide kerültek – például az angliai fegyencek, akiket büntetésből toloncoltak az akkor még újonnan felfedezett földrészre.

Végül is, akik ide költöztek, próbáltak boldogulni. A világ majd' minden országából érkeztek, más-más nyelven beszéltek, sokféle szokásaik voltak, és szinte mindenben különböztek. Mégis megértették egymást, mert – nemigen volt más választásuk! Ennek érdekében megtanultak *angolul* (ez Ausztrália hivatalos nyelve), mert mihez is vezetne, ha mondjuk egy Athénból érkezett asszony görögül kérne húst az Argentínából jött hentestől, aki csak spanyolul ért? Semmi esetre sem húsleveshez! Az anyanyelvet ettől még nem kell elfeledni – nem is feledik, sőt, megtanítanak rá másokat is, és főznek egymásnak olyan ételeket, amelyeket a másik még sohasem ízlelt. Ez aztán a jó buli! Kialakul egy sokféle, összetett, színes



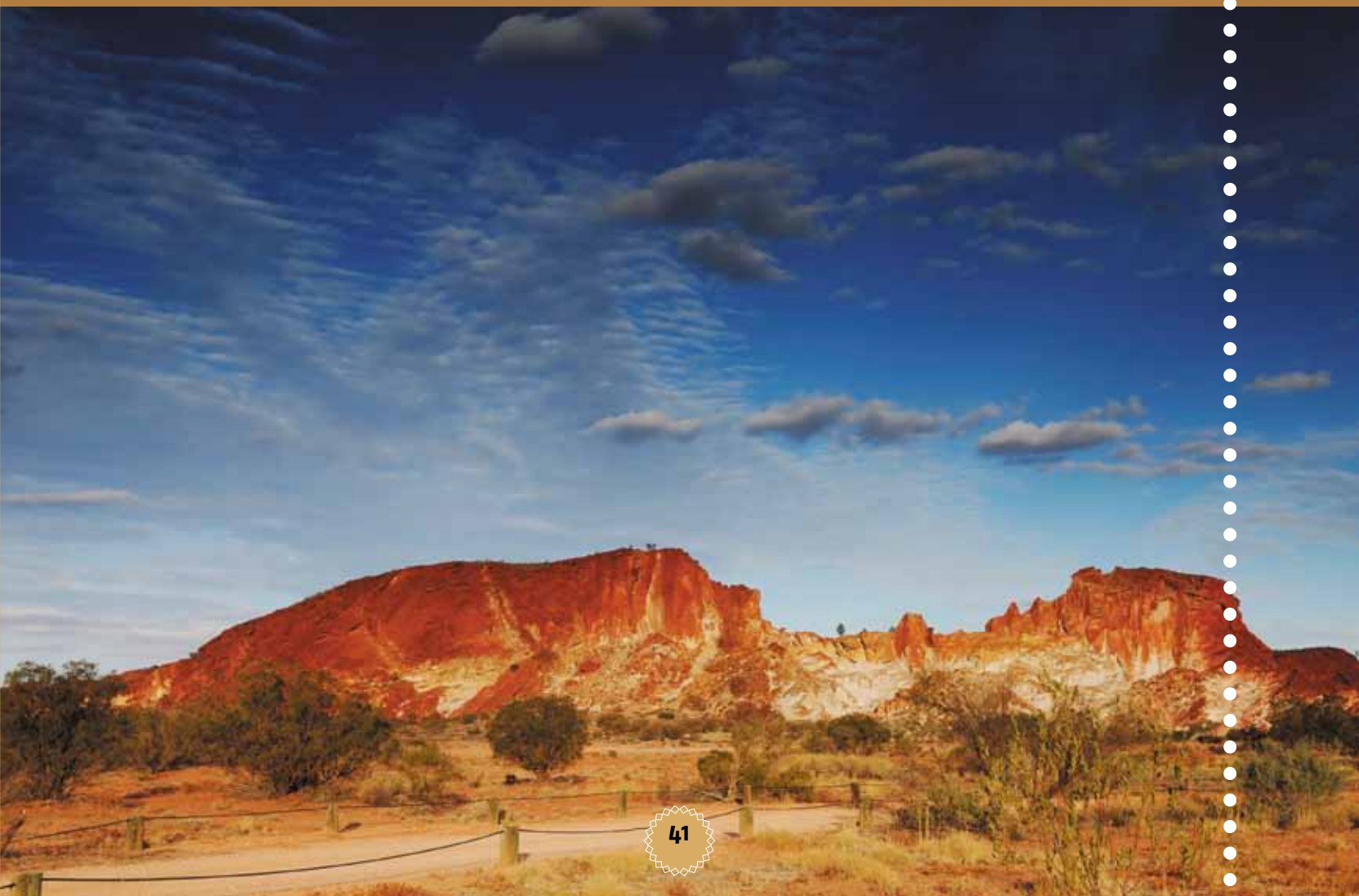
rendszer, aminek neve is van, úgy hívják, hogy *multikulturalizmus* (ha nehéz kiejteni, mondd csak, hogy *multikulti*).

Szóval, így dobódott össze egy ország, ahol egyik nemzet sem kisebb vagy nagyobb a másiknál. és közösen szeretik a napsütést, a gyümölcsleveket, a tengert és kevés kivétellel – egymást. Persze a bozótsivatagokban is van élet. A sziklák és cserjék alján gyíkocskák és hangyák szorgoskodnak, a nagy meleget, tűző napsütést kedvelő bogárkák milliói, mert nekik meg éppen ez az éghajlat jó. Mindenki mást szeret, másra vágyik.

Vidám és boldog új évet kívánok a Föld másik feléről. Az imént jutott eszembe, hogy jövőre talán megpróbálok fölkérni egy postagalambot, természetesen olyasfélét, amelyik olvasni is tud, hogy pontos címeden kopogtassa meg az ablakot. De most még a palack megy – dobom!

Loccs!

HANDI PÉTER





A te színházad

Voltál már szomorú, mert valakit, talán épp téged igazságtalanság ért? Nem jutott eszedbe, hogy nevetségessé tedd azt a fura alakot, aki nem veszi észre, milyen ostoba? Biztosan érezted: jó lenne a világban valahogy igazságot szolgáltatni. De hisz megtehetjük! A képzeletünk segítségével. Teremthetünk egy másik világot. Igaz, képzeletbelit, de ott mindenről és mindenkiről kiderül az igazság!

Így volt ez régen is. Érzékeny emberek elképzelték és eljátszottak történeteket, sokszor rögtönöztek is, minden játék közben alakult – aztán leírták a szövegeiket, és így alkalomadtán később is el tudták játszani, újra és újra: a jó és gonosz harcát, a becsületes hősi küzdelmét, a hamis ravaszkodásait, vagy épp meg tudták jeleníteni azt a mulatságos figurát, aki oly öntelt, hogy nem veszi észre, milyen bődületes nagy számár. Túl is jár az eszén a nincstelen, csalafinta szolgál! Ami persze csak ritkán történik meg a valóságban, de képzeletünk színpadán ahányszor csak akarjuk! Szomorúak és vidámak, tragikusak és mulatságosak a színdarabok – élni segítenek. Azt a helyet pedig, ahol e történeteket eljátszották s eljátsszák ma is – ugye, tudod? – színháznak hívják.

Jártál már színházban? Színház bárhol lehet! Nem kell hozzá díszes épület, csak képzelet, meg játékos kedv. Moziban, televízióban filmeket látunk, minden rögzített, minden kész, mindig minden ugyanaz. De a színházban nem! Ott a szemünk láttára történnek meg a dolgok. A szerelmesek egymásra néznek – előttünk változik át a tekintetük, s érezzük, tudjuk, mostantól más lesz a sorsuk. A kiszámíthatatlanság izgalmát semmi nem pótolja.

Képzelné, játszani te is tudsz, nem igaz? Hát játssz! Légy igazságos király, aki minden nehézség és ármány ellenére jó uralkodó. Vagy légy bíró, akitől tanácsot kérnek a falubeliek! Hogyan döntesz? Meg tudod adni a választ? Lehetsz öreg is, botra támaszkodó vénséges vén, aki alig vonszolja már a testét; vagy tűzről pattant kamasz, aki minden megoldást azonnal tud, és senkit nem kímélve száguldozza végig a világot. Játszhatsz szolgát és urat, költőt és orvost, földművest és udvari bolondot, királylányt és cserfes

cselédet. Minden lehetsz. Anya és leány, szépséges királykisasszony, akiért hosszú sorokban állnak a kérők. De lehetsz makrancos vénlány, aki mindenkinek kiadja útját, míg valaki rabul nem ejti a szívét. Eljátszhatod Hamupipókéét vagy Hófehérekét, Jancsit vagy Juliskát. Lehetsz boszorkány is. A színházban minden lehetséges. Öltethsz jelmezt, kifestheted az arcod, felvehetsz parókát, ragaszthatsz szakállt vagy bajuszt, ahogy szereped megkívánja. Ezt teszik a színészek is.

Játszani jó. Megfeledekszel a bajaidról, csalódásaidról. Ám a játékhoz még valami kell: közönség. Hogy hol gyülekezzenek? Játszhattok bárhol! Akár egy pajtában is, vagy egy nagyobb szobában. Meghívhatjátok a szüleiteket meg a környék apraja-nagyját. Kezdhettek nyomban! Megeleveníthettek egy történetet, ahol az igaz győz. Aki jól képzel, arra figyelni tud a közönség, és megtapsolja. Jól játszani nem is olyan nehéz. Csak őszintének kell lenni.

A színházban már a várakozás is izgalmas. Az előadás úgy kezdődik, hogy elsötétül a nézőtér – és fénybe borul a színpad. A régi, nagy színházakban függöny is volt – ma már egyre ritkább. Bevallom, én szeretem a nagy, vörös függönyt, mert ünnepélyes. Azt sugallja: most nem hétköznapi dolgok következnek. És mikor kigyúlnak a színpadon a fények, a díszletek idegen országokat, régi korokat idéznek, városokat, falvakat, Párizst vagy Londont, Athént vagy Rómát, vagy épp egy sűrű erdőt, hasonlót a falutok, városotok mellettihez. És amikor már láthatóvá válik a díszlet, színre lépnek a hősök: fiúk és lányok, férfiak és nők, akiknek mind saját történetük, sorsuk van. Akár csak nekem vagy neked.

És tudjátok, mi a legjobb? Hogy a színházban megfeledekszünk mindenről. Nézőként, játzóként egyaránt. Nem érzékeljük az időt. Mi vagyunk a jó király és a legkisebb királyfi. Ülünk a nézőtéren – és Veronában vagyunk, noha nem mozdultunk egy tapodtat sem. A képzeletünk elrepít – bárhova! Egy mesebirodalomba, vagy épp Mátyás király korába, vagy a jövőbe. A színházban nincs akadály. Képzeletünk színpadán élünk, mely elevenné teszi, amit látunk. Persze csak akkor, ha a színészek – vagy épp te, hisz te is lehetsz színész! – képesek megteremteni ezt a varázslatot. Csak figyelünk kell. Megértjük vagy elutasítjuk a hősöket, szeretjük vagy megvetjük őket, szorítunk sikerükért. Ha a történet tragikus véget ér, és kedvenc hősünk elbukott, megsiratjuk, bár a játék végeztével a színész, aki a szerepet játszotta, meghajol előttünk. Ő él. És mi örülünk, és tapsolunk neki.

Ha te vagy az – neked.

Ilyen játék a színház.

FENYŐ ERVIN



Elmesélem, hogy mit rajzoltál

A rajzod pompázatos, de szeretném tudni, miféle város vagy ország, netán birodalom zugát vagy közepét látom, s ha kedvem támad, hogy odaképzelmek magam, hát hol van ez az oda, miféle népek laknak ott... Derűs, játékos kedvű, gyengéd lények a kép szerint... Vagy nem? Igen? Hogy meséljem el én? ...Te, most veszem csak észre, hogy itt egy fia vagy lánya lakó sincs sehol... Színesre festett, földszintes házak, hatalmasan világító fák, mint a lampionok (ünnep van talán?), szelíd dombok, kertek, rétek, utak, ajtók gyönyörűen elrendezve szín és forma szerint, mintha zenélne az egész, szinte fuvolázna a rajz, de kik laknak itt, és miért nem láthatók?

Erre is én válaszoljak? Megpróbálhatom éppen... S ha igen, abból indulok ki, hogy az egyik házikó lila homlokzatára

öt zöld falevelet rajzoltál: akkorák, mint az ablakok, s most már csak az a kérdés, hogy olyan óriásiak-e a falevelek, mint egy ablak, vagy olyan kicsik az ablakok, mint egy falevél, de akár az egyik, akár a másik, nem amolyan mindennapi hely, még mesének is különös... Ezért is választotta úti célul Iló tündér és a fáradhatatlan világvándor, Katáng, akik ősszel házasodtak össze, és azóta együtt járják a legszebb vidékeket: egyik utat még be sem fejezik, már nekivágnak a másiknak. Igaz, a két szerelmes is elég furcsa-murcsa szerzet, Katángnak például mérföldes lába van, és úgy fütyül, hogy a gyanútlanabb madarak visszatrilláznak neki: mit mondtál? Iló nem fütyül, hanem csak néz, néz, és minden homályon átlát, minden összefüggést fölismer, azt is észrevette, hogy Katáng megszerette őt, s hogy ez kölcsönös.

Iló és Katáng azt hallották, hogy délen, pár lépéssel a tengeren is túl, dombos-vidéken létezik egy város, ahol minden ház vendégfogadó, és annyira örülnek a látogatóknak, hogy kétszer is megfűjják a széket, mielőtt helyet kínálnak, meg aztán jobbnál jobb játékokat, komoly kalandokat találnak ki az érkezőknek. Lehet mulatni, de a próbákban helyt is kell állni!

–Na – mondta Iló –, erre már kíváncsi vagyok. Miféle multságok vagy próbák vagy akármik lehetnek ebben a Színpompániában? Mert így hívják a várost, ezt most már megmondhatom.

–Elugrunk oda – bólintott Katáng, és hosszan, tekergősen füttyentett, hangtérképet rajzolt a célba vezető útvonalról. – Nekivágunk, és három, legfeljebb hét lépéssel megérkezünk.

Így történt, hogy a szerelmespár – nem három lépéssel ugyan, és héttel sem, de sok-sok kanyargás után megérkezett Színpompániába. Zöldellt a fű, langyosan lengedezett a szél, pompáztak a házak, és a lam-pionos fák ünnepi fénye minden zegzugot megvilágított, de sehol senkit, egyetlen híres vendégfogadót sem láttak.

–Te, Iló – súgta Katáng, mintha attól tartott volna, hogy megzavar valakit – én úgy látom, innen mindenki eltűnt... Iló is úgy látta, de egy szót sem szólt, csak vizsgálgatta a képet. Itt valami varázslat történt. Gonosz varázslat! Itt egy szörnyeteg járt és fölfalt mindenkit. Az egyik lampionos fa kialudt. Iló belekapaszkodott Katáng karjába. Lila falú ház előtt álltak. A homlokzatot öt zöld levél díszítette.

–Menjünk be ide – intett Katáng, de aztán csak álltak, tekintettek és hallgatóztak. Nemhiába.

Az egyik közeli ház hirtelen megmozdult, és most látni lehetett, hogy nem is ház, hanem szögeletes óriás, aki hevert eddig. Föltápaszkodott, és barátságos vigyorra húzva vonásait, szépen csengő, meleg hangon így szólt a szerelmespárhoz:

– Fogadjátok baráti üdvözetemet! Ti vagytok a híres vendégségbe érkezők? Micsoda szerencsétek van, hogy megpillantottatok engem! Máris tiétek a nyereség, már is megálltátok a próbát!

**Itt valami
varázslat történt.
Gonosz varázslat!
Itt egy szörnyeteg
járt és fölfalt
mindenkit.**

Iló és Katáng értették a szavakat, de hogy mit jelent a nyeremény, a próba, és miért is szerencsések, ezt sűrű homály fedte elöttük. Meg is kérdezték: kihez van, ha van szerencséd, és miért van, ha van.

– Van, van – bólogatott a szögletes, házfejű óriás –, hogyne volna. De mennyire! Nélkülöm nem tudátok megoldani az ide érkező vendégek kötelező feladatát!

De rosszul hangzik ez a “kötelező feladat”, pillantottak egymásra Katáng és Iló. Erről nem hallottak. Itt valami nincsen rendben! Jó lesz figyelni!

– Figyeljete! – mondta Szögletes, mintha csak olvasta volna gondolataikat. – Színpompánia lakói olyan mulatságot találtak ki nektek, mint még soha, senkinek. Egytől egyig elrejtőztek, hogy azt gondoljátok, gonosz varázslat történt velük, és megijedjete, és elmeneküljete...

– Nem értem – mondta Katáng. – Mi ebben a mulatság?

– Én sem értem – bólintott Iló. – Ha elmenekülünk, nem lesz vendéglátás...

– Nem kell mindent érteni! – mordult Szögletes. – Higgyél nekem! Látod, hogy nem látsz senkit, nem?

– Azt nem látom, hogy te ki vagy és mi a dolgod itt?

– Segíteni akarok... Szükségetek van rám... Én tudom a megoldást – áradozott kenetteljesen Szögletes. – Mondjátok szépen utánam, zagyá zagyá, akarom én is, hogy te parancsolj, Ragya!

– Én nem mondom semmit utánad! – jelentette ki Katáng. – És ki az a Ragya?

– Én nem akarom, hogy ez a Ragya parancsoljon! – duplázott rá Iló, és hozzátette – Ellenkezőleg!

Amikor Iló kimondta, hogy ellenkezőleg, egyszerre megzendült a tájék, egyszerre ott volt körülöttük, zibongott és örvendezett egész Színpompánia, és a ravaszkodó, gonosz Ragya, akinek éppen csak a két vendég szavára lett volna szüksége, hogy Színpompániát a hatalmába kerítse, Ragya már nem volt sehol.

Hosszú-hosszú magyarázatok következtek eztán, és lassan megvilágosodott a történet minden részlete. Ragya többször is megtámadta Színpompániát, de sohasem sikerült még olyan messzire jutnia, mint éppen most, hogy Katáng és Iló érkezésére ezt az elbújást ókumlálták ki a mókamesterek. Sajnos, arra nem gondoltak, hogy az elbújást Ragyának könnyű lesz eltűnéssé változtatni.

– Ókumlálni – kérdezte Katáng, – az meg micsoda? Nem valami ragya, ugye?

Ezen nagyot nevettek, és az egyik mókamester, akinek tenyéryni okuláré villogott az orrán, megnyugtatta, hogy ókumlálni annyi, mint kitalálni, és ezért még a mesével is rokon.

– És mi lett volna a próbatétel, ha nem jön közbe Ragya? – kérdezte Iló.

– Hát csak az – válaszolt az okulárés –, hogy milyen képet vágtok, amikor senkit nem találtok, megijedtek-e De ti annál is bátrabbak voltatok, és megmentettétek Színpompániát.

Én nem
akarom,
hogy ez
a Ragya
parancsoljon!

Ezután még el kellett dönteniük, melyik házban akarnak megszállni. Talán mondanom se kell, a zöld leveles, lila házat választották, és annyira megkedvelték, hogy a következő tavaszig ott maradtak. Együtt ünnepeltek a lampionos fák alatt az évszázó és évszázó mulatságokon a város lakóival, de azt már nem mesélem el, milyen útra tértek aztán (jó útra, hogyne, hiszen addig is azon jártak), és arra kérék a kölcsönösség alapján: szíveskedj megrajzolni tündér Ilót és világvándor Katángot; utóbbinál a füttyöt is szeretném látni.

HORGAS BÉLA

LÁSZLÓ LUCA (8. osztályos) rajzai



Szitakötő-szótár

Ezúttal két olyan szócikk következik, amely több ponton kapcsolódik korábbi szófejtéseinkhez. A **robot** a **bűn-bűnhődés** egyik gondolatmenetét szövi tovább, a **felfedező** a **civilizáció** címszó alatt is felbukkant a Szitakötő 2. számában – és nem éppen a legszebb arcát mutatta.



ROBOT > Olyan mesterséges szerkezet, amelyik programja szerint **önálló cselekvésre**, feladatmegoldásra képes (szemben az egyszerű automatákkal), érzékeli a külvilágot, és ez befolyásolja működését, s lehetőleg állatra vagy emberre hasonlít. Maga a szó egy cseh író, Karel Čapek (ejtsd: csapek) színdarabjából való, amelyben megtévesztésig embernek tűnő szerkezetek láznak fel alkotóik ellen. A *robot*, vagyis *munka* szó visszavezethető a Közép- és Kelet-Európában, így Magyarországon is évszázadokig működő feudális szolgáltatásra: a jobbágyoknak évente meghatározott napokon ingyenmunkát kellett végezniük a földesúr földjén. Így a *robot* kifejezés máig a *kemény, lélekölő rabszolgamunka* rokon értelmű szava.



Ma már **robotok milliói vesznek körül bennünket**, a porszívórobotoktól a kórházi ételosztó robotokig. Aibo, a japán robotkutya kedveskedni is tud gazdájának; Asimo, az emberszabású robot felismeri az emberi arcokat és utasításokat, emberszerűen mozog; a nemrég kifejlesztett Szívrobot pedig szinte úgy változtatja működését a szeretet vagy a gyűlölet jeleire, mint az érzékeny kisgyerek. Tudósok szerint nincs már messze az a kor sem, amikor **ember és robot** szoros „érzelmi” kapcsolatban él, és 2030 és 2050 között létrejönnek a minden tekintetben emberi képességekkel rendelkező robotok. Az embereket pedig majd parányi, úgynevezett nanorobotok hálózák be, hogy folyamatosan ellenőrizzék és javítsák a lelki és testi egészséget.

A mesterséges szerkezetek készítésének gondolata ősi, már a görög mitológiában is megjelent: Héphaisztosz (ejtsd: héfajisztosz) istent, az első kovácsot például aranyból készült szolgák segítették, akiket Homérosz így ír le: „Van szívükben erő és ész, és szólni tudnak, / és őket munkára az égiek tanították”. Ő készítette a Talosz nevű bronzóriást is, aki Kréta szigetét védelmezte, amíg ki nem húzták az isteni életnedvet visszatartó szöveget a sarkából. De a görögök mellett a kínaiaknál, zsidóknál, araboknál is gyakran felbukkantak az elmés szerkezetek, és nem csak a fantáziában. Bár a *feltalálók* számos tevékeny automatát hoztak létre, az első programozható robotok csupán a 20. század középső harmadában léptek színre.

A robotokkal egyidős a **velük szemben érzett félelem** is. A robotika, azaz robottudomány szót megalkotó amerikai sci-fi író, Isaac Asimov (ejtsd: ájszek aszimov) olyan törvényeket vésett volna a robotok agyába, amelyek lényege, hogy mindig kötelesek szolgálni és megvédeni az egyes embereket vagy az emberiséget, akár saját épségük árán is. A sci-fi



lengyel nagymestere, Stanisław Lem (ejtsd: sztanyiszlav lem) a humor és a gúny eszközét használja műveiben: egyik történetében a képzeletbeli (de erősen a Földre hasonlító) bolygó lakói a masinákra bízják a munkát, unalmukban pedig sorra kipróbálják a *főbűnöket*, „de már nem suttyomban és félve, mint régen, hanem nyíltan, büszkén, dalolva és növekvő undorral”. Ám maguk a robotok is nagyon emberiek: gyakran hiúk, nagyképűek, büszkék vagy féltősek. Az egyik robot, Trurl legújabb találmányával, az „s” betűvel kezdődő dolgot készítő robottal kérkedik társának. A vége az lesz, hogy irigykedő barátja, a szintén robot Klapanciusz ráveszi a nagyravágyó gépezetet: csináljon „semmit”. Így fokozatosan eltűnik a világból egy csomó nagyszerű dolog, az űr elveszti ragyogását, és tele lesz fekete lyukakkal.

Szerinted?

Milyen munkák elvégzésére a leghasznosabb egy robot?

Lesz-e különbség emberek és robotok között, ha igazuk van a tudósoknak, és előbb-utóbb mindannyian ugyanazokból a természetes és mesterséges anyagokból építkező lények leszünk?



FELFEDEZŐ > Az a személy, aki rátalál egy, a saját civilizációja számára **még nem ismert területre, útvonalra** (például Amundsen az Atlanti- és Csendes-óceánt összekötő Északnyugati Átjáróra). Szélesebb értelemben felfedező az is, aki **eredeti gondolatot, ötletet** hív életre (például Watt a gőzgépet), de utóbbit inkább *feltalálónak* nevezik. A felfedezőt szokás a *kutatótól* is megkülönböztetni, aki sokkal tudatosabban, gondos és szakszerű előkészületek után tesz tudományos felfedezéseket (például Darwin a Galápagos-szigeteken).

Fontos, hogy **kinek a szemszögéből** nézzük a felfedezést: a vikingek már 1000 körül jártak Amerikában, mégis Kolumbusz Kristófit tekintjük Amerika „felfedezőjének”. Szigorúan véve a Kolumbusz által tévesen indiánoknak (India lakóinak) nevezett amerikai bennszülöttek lennének a felfedezők, akik hosszú évezredekkel korábban feltehetőleg száraz lábbal keltek át az akkor még Amerikával összefüggő Ázsiából. De az európai civilizáció sem egyik, sem másik eseményről nem tudott vagy nem „emlékezett” rá, amikor Kolumbusz 1492-ben elérte az Amerika partjainál húzódó Bahama-szigeteket, majd egy későbbi útján magát az új kontinenst is. Igaz, így is elkésett Amerigo Vespuccihoz (ejtsd: veszpuccsi) képest, aki valamivel előbb lépett Amerika földjére, s azt Kolumbuszal ellentétben nem Ázsiával azonosította. Az utókor ezt jutalmazta is: róla nevezték el a földrészt.

Ha az elsősorban arany és drága fűszerek után kutató Kolumbusz első partraszállása nem is volt olyan fennkölt, amilyennek Radnóti Miklós utóbb megörökítette, mindenesetre történelmi tettnek nevezhető.

Ifjuság

Mikor Kolumbusz a zsvajgó partra lépett
s követték társai, az ittas tengerészek,
szagos szél támadt és lábához hullt egy fészek,
s egy zöld majom szaladt feléje s rázta öklét:
érezte már, hogyan kezdődik az öröklét.
Meguillant nagy szeme, fáradt szemhéja égett.
Legyintett. S hátraszólt valami semmiséget.
(1943)

Vegyük sorra, **mit kaptak a hódítók az őslakóktól!** Nemesfémeket, drágaköveket, kakaót, gyapotot, kokaint, dohányt, kukoricát, paprikát, paradicsomot, napraforgót, ananászt, tököt, kinint, kaucsukot, indigót, vaníliát, burgonyát, lámát, pulykát. **És mit kapott Amerika Európától?** Baromfit, kecskét, disznót, szarvasmarhát, fertőző betegségeket (tífuszt, influenzát, tuberkulózist, feketehimlőt, kanyarót, torokgyíkot, rubeolát, mumpszot, szamárköhögést), 90%-os népességcsökkenést, néger rabszolgákat.

A felfedezők persze csak közvetve felelősek tettük messze ható következményeiért. Magellán, aki először kerülte meg a földet, Marco Polo, aki hírt adott a mongol, kínai és japán civilizációról, Cook (ejtsd: kuk), aki feltérképezte a csendes-óceáni szigetvilágot és meglátta Antarktisz, Amundsen, aki először érte el a Déli-sarkot, valamint átkelt

a jeges Északnyugati Átjárón, és a többi nagyszerű felfedező vagy kicsinyes kalandor mind **növelték ismereteinket.** És bőven hagytak felfedeznivalót a tengerek mélyén, a csillagok között vagy a civilizációtól elzárt őserdőkben, nem is beszélve a tudományokról.

Szerinted?

Egy új gyógyszer, egy új bolygó vagy egy új élőlény felfedezésének lenne ma a legnagyobb értéke?

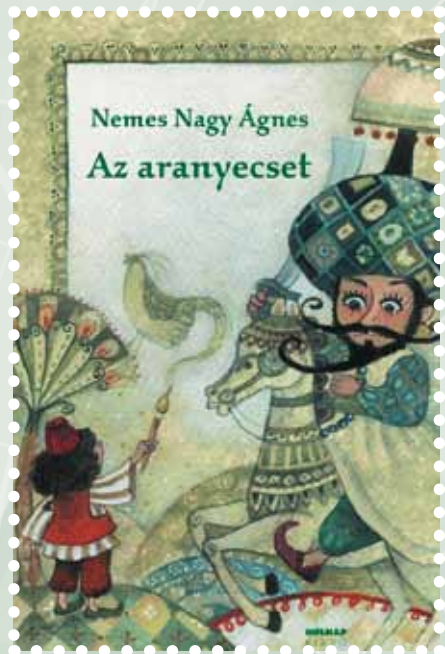
GYÖRFFY IVÁN



Kulturális ajánló

NEMES NAGY ÁGNES | AZ ARANYECSET

Majd fél évszázada írta Nemes Nagy Ágnes a könyvben egyetlen történetté kerekedő verses és prózai művek sorát – egy keleti mese alapján, s persze a legsajátabb költői hangján. Ha csak beleolvasol, akárhol, azt érzed, hogy egyenesen neked szól, és le sem teszed, amíg végig nem követed a kislány (Szádeli a neve) kalandjait. Próbáld meg, veled is megtörténik, ami a mese csodás magja, hogy az aranyecsettel festett kép megelevenedik, életre kel. Valójában ez történik minden alkalommal, ha olvas az ember, hiszen a könyv papírból készült lapjaival és a nyomtatott szavakkal élettelen tárgy, ott áll mozdulatlanul, némán a polcon, asztalon, akárhol, de ha kezvedbe veszed, kinyitod és olvasod, átérzed és megérted, mintegy feltámad benned, általad – te is a részese leszel. Ez a fantasztikus mutatvány – Szádelié is a könyvben – hatalmat ad annak, aki él vele, használja. Nagy kérdés, hogy mire és hogyan? Választhatsz, első lépésként azzal, hogy mit olvasol. Szádeliként dönthetsz, és Szádeli lehetsz, ha ehhez a könyvhöz fordulsz.



VALENTYIN KATAJEV | TÁVOLBAN EGY FEHÉR VITORLA



1905-ben és az oroszországi Odesszában játszódik az izgalmas regény. A két kislány kalandjai nagyon is helyhez és időhöz kötöttek. A leírások pontosan láttatják a híres odesszai lépcsőt, a Fekete-tengert, a forradalmár és üldözött matrózt, a halászok kalyibáját és a halpiaci kofákat. Sok minden megtudható a 20. század elejének orosz életéről, de épp a legfontosabb – Petya és Gavrik barátsága – mintha időtlen volna. Talán ugyanígy kötöttek szövetséget, így segítették egymást minden korban és a világ bármely helyén a főszereplőkhöz hasonlóan értelmes és jóérezsű gyerekek. Az árva Gavrik nyomorúságos körülmények között nagyapjával lakik, iskolába se jár, mert felnőttként kell dolgoznia – Petya apja tanár, neki nem kell nélkülöznie, még évenkénti szerény nyaralásra is telik, de évekkorábban meghalt az édesanyja. Elég bánatot, sőt, szenvedést megismert hát ő is, hogy tudja, milyen csuda jó, ha megbízható barátot talál valaki. Igaz, a kalandjaik veszélyesek, olykor félelmetesek, de nemcsak ketten fognak össze, hogy megmentse a matrózt. Körülöttük, mögöttük szerethető felnőttek is feltűnnek (meg gonoszok és gyávák is persze) – és a gyerekek úgy alakíthatják az eseményeket, hogy szinte észre sem veszik: már más szemmel, jóval érettebben nézik azt a világot, amiben élnek.

Miért tetszik?

Sokszor nehéz megmondani, elmagyarázni, miért tetszett vagy nem tetszett valami. De mint minden más, egy kis gyakorlással ez is fejleszhető: minél többször próbálkozunk, annál könnyebben megy. Akár hiszed, akár nem, belőled is lehet kritikus, akinek a véleményére sokan adnak. Próbáld csak ki: válassz egy könyvet, filmet, koncertet, színházi vagy táncelőadást, kiállítást, amelyet 2008-ban olvastál, láttál, hallottál, és írd meg (minimum 200, maximum 400 szóban!), hogy pontosan *miért* tetszett. Vigyázz! Nem a mű tartalmára vagyunk kíváncsiak, hanem a saját gondolataidra, érzéseidre.

Kritikádat 2009. február 27-ig várjuk elektronikusan vagy postán. A legügyesebbeket belépőjegyekkel ajándékozzuk meg a Budapesti Tavasz Fesztivál gyerekprogramjaira, amelyekre már most felhívjuk a figyelmedet. Mire elérkezik a tavasz, és elkezdődik a fesztivál, te már gyakorlott kritikus lehetsz, és másoknak is elmagyarázhatod, miért jó, ha az ember meg tudja fogalmazni a véleményét.

Március 21.

Művészetek Palotája – Fesztivál Színház, 15.00

ZENE-TÁNC-ABC

Vásáry Tamás (zongora) és Tunyogi Henriett (tánc) estje

Március 22. Millenáris Teátrum, 15.00

BRASS CIRKUSZ

Közreműködik: Méhes Csaba és a Brass in the Five

Március 22. Vasúttörténeti Park, 10.00

OPERA GYEREKSZEMMEL

Philemon és Baucis
mesélő: Kovalik Balázs

Március 28. Petőfi Irodalmi Múzeum, 10.00

SZITAKÖTŐ

zenés irodalmi műsor

Április 4.

Papp László Budapest Sportaréna, 10.00 – 17.00

XXVIII. ORSZÁGOS TÁNCHÁZTALÁLKOZÓ ÉS KIRAKODÓVÁSÁR

Aprók bálja

Április 4. Petőfi Irodalmi Múzeum, 17.00

PARAFÓNIA ZENEKAR koncertje

Ára: 420 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 1789-4972



9 1771789 497008

Budapesti
Tavaszi
Fesztivál

09

március 20.
– április 5.